

Masteroppgave

Februar, 2023

Masteroppgave

Vibeke Jenssen

NTNU
Norges teknisk-naturvitenskapelige
universitet
Fakultet for medisin og helsevitenskap
Institutt for psykisk helse

Vibeke Jenssen

Økt samværsomfang i etterkant av dommene fra EMD

En kvalitativ studie om tilsynspersoners erfaringer og opplevelser med det økte samværsomfanget mellom barn og biologiske foreldre i etterkant av dommene fra Den europeiske menneskerettsdomstolen

Februar 2023

Kunnskap for en bedre verden

Økt samværsomfang i etterkant av dommene fra EMD

En kvalitativ studie om tilsynspersoners erfaringer og opplevelser med det økte samværsomfanget mellom barn og biologiske foreldre i etterkant av dommene fra Den europeiske menneskerettsdomstolen

Vibeke Jenssen

Master i psykisk helse

Innlevert: Februar 2023

Hovedveileder: Anne Synnøve Brenne

Medveileder: Tone Strømholt

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Institutt for psykisk helse

FORORD

Arbeidet med denne masteroppgaven har vært en lærerik prosess. En problemstilling innenfor et tema jeg både jobber med og har stor interesse for, har bidratt til å gjøre arbeidet spennende og til tider altoppslukende. Et jevnt arbeid med oppgaven fra start til slutt, har bidratt til å gi mestringsfølelse etter hvert som besvarelsen har tatt form. Erfaringene fra denne prosessen har gitt motivasjon til å ville jobbe med nye og større prosjekter i framtiden.

Jeg vil rette stor takknemlighet til min arbeidsgiver, Tromsø barneverntjeneste, som i 2018 innvilget masterutdanning til meg. Det har betydd utrolig mye.

Jeg vil også rette stor takknemlighet til min hovedveileder, universitetslektor Anne Synnøve Brenne v/RKBU Midt-Norge, som har bistått meg under hele prosessen fra start til slutt. Din faglige tyngde og kompetanse, samt tydelige og ærlige tilbakemeldinger har vært til stor nytte. En stor takknemlighet må også rettes til min biveileder, universitetslektor Tone Strømholt v/RKBU Nord, som kom med uvurderlige innspill når det gjaldt tema for problemstillingen, og som førte meg inn i det spennende faglig sporet som fulgte. Din solide erfaring og kompetanse innenfor barnevernsfeltet har vært til stor hjelp.

Takk til min samboer Håkon, som har støttet og oppmuntret meg hele veien i arbeidet med denne oppgaven, for enestående IT-assistanse, og for å ha lyttet til meg hver gang jeg har hatt behov for å lese de ulike kapitlene høyt for noen andre enn meg selv.

Til slutt vil jeg rette en stor takk til informantene som stilte opp til intervju. Takk for at dere fant tid til å delta og for at dere velvillig delte av deres opplevelser og erfaringer.

Alfaz del Pi, februar 2023

Vibeke Jenssen

SAMMENDRAG

Den europeiske menneskerettsdomstol (EMD) har de senere år avsagt en rekke dommer i norske barnevernssaker. Per 3. juni 2022 har EMD avsagt dom i 21 av til sammen 43 saker om barnevern mot Norge. Norge har i 15 av disse blitt domfelt for brudd på retten til familieliv etter Den europeiske menneskerettskonvensjonens artikkel 8. Samtlige saker gjelder tvangstiltak fra barneverntjenesten sin side, og kritikken omhandler i stor grad begrensninger knyttet til samværsfastsettelse mellom barn og biologisk foreldre. Samværsutmålingene har blitt oppfattet som standardiserte normer, og samværsomfanget kritiserer for å være for lavt til å være forenlig med en gjenforening mellom barnet og biologiske foreldre. Videre presiseres det at formålet med samværene må være å opprettholde og styrke og båndene mellom barnet og de biologiske foreldrene.

Formålet med denne kvalitative studien var å utdype kunnskapen om hvilke erfaringer og opplevelser tilsynspersoner har med det økte samværsomfanget mellom barn og biologiske foreldre i etterkant av dommene fra EMD.

Dette ble undersøkt ved hjelp av semistrukturerte intervjuer med tre tilsynspersoner ansatt i tre ulike kommunale barneverntjenester. Intervjuene viser stor grad av variasjon i hvordan tilsynspersonene jobber med å opprettholde og styrke relasjonen mellom barn i fosterhjem og deres biologiske foreldre. Undersøkelsen viser at det er behov for mer forskning på hvordan veiledete samvær kan og bør gjennomføres i praksis. Funnene viser videre negative holdninger blant enkelte fosterforeldre til hyppige samvær, samt ulike måter hyppige samvær påvirker barnets lojalitetskonflikter og reaksjoner forut for, under og etter samvær.

ABSTRACT

In the recent years, the European Court of Human Rights (ECHR) has made judgments in Norwegian child welfare cases. As of 3 June 2022, the ECHR has delivered judgment in 21 of a total of 43 child protection cases against Norway. In 15 of these cases, Norway has been convicted of violating the right to family life under Article 8 in the European Convention on Human Rights. All cases concern coercive measures from the child protection service, and the criticism largely concerns restrictions relating to the determination of visitation between children and biological parents. Visitation measures have been perceived as standardized norms, and the extent of visitation is criticized for being too low to be compatible with a reunion between the child and biological parents. Furthermore, it is specified that the purpose of the visits must be to maintain and strengthen the bonds between the child and the biological parents.

The purpose of this qualitative study was to deepen the knowledge about which experiences supervisors have with the increased visitations between children and biological parents after the judgments from the ECHR.

This was investigated using semi-structured interviews with three supervisors employed in three different child welfare services. The interviews show a large degree of variation in how the supervisors work to maintain and strengthen the relationship between children in foster care and their biological parents. The findings show that there is needed more research on how monitored visits can and should be carried out in practice. The findings further show negative attitudes among some foster parents towards frequent visits, as well as different ways in which frequent visits affect the child's loyalty conflicts and reactions before, during and after visits.

INNHALDSFORTEGNELSE

1 INNLEDNING	7
1.1 Tema og problemstilling	8
1.2 Avgrensninger	9
1.3 Oppgavens strukturelle oppbygning	10
2 KONTEKSTUELL TEORI	11
2.1 Tidligere praksis i domstoler og barneverns- og helsenemnda	11
2.2 Høyesteretts avklaring av norsk rettstilstand i etterkant av EMD-dommene	11
2.3 Rettslige utgangspunkter	11
2.4 Barnets beste	12
2.5 Barnets mening	12
2.6 Formålet med samvær	13
2.7 Samværets omfang	13
2.8 Tilsyn under samvær	14
3 TEORETISK REFERANSERAMME	16
3.1 Tilknytningsteori	16
3.2 Indre arbeidsmodeller	17
3.3 Lojalitet forankret i barnets tilknytning	17
3.3.1 Fantasibindingen	18
3.3.2 Det falske selvet	18
3.3.3 Lojalitetskonflikt hos barn i fosterhjem	19
3.4 Rollereversering	20
3.5 Relasjoner	21
3.5.1 Anerkjennelse i relasjoner	21
3.6 Fosterbarns tilknytning og relasjon til biologiske foreldre og fosterforeldre	22
3.6.1 Etablering i fosterhjemmet	23
3.6.2 Oppfølging av biologiske foreldre og fosterforeldre	24
3.7 Barns reaksjoner i forbindelse med samvær	24
3.7.1 Retraumatisering	25
4 RELEVANT FORSKNING	27
4.1 Tilknytning	27
4.1.1 Etablering av nye tilknytningsrelasjoner etter flytting til fosterhjem	27
4.2 Barns etablering og tilpasning i fosterhjem	28
4.3 Barns lojalitet til biologiske foreldre	28
4.4 Betydningen av veiledning i tilknytning til samvær	29
4.5 Betydningen av relasjonen mellom biologiske foreldre og fosterforeldre	30

4.6 Fosterforeldres evne og vilje til å tilrettelegge for samvær	31
4.7 Samværs påvirkning på barn i fosterhjem	32
4.7.1 Gjentakende gjenforeninger og separasjoner	32
4.7.2 Samværs påvirkning på barnets tilknytning	33
4.7.3 Samværs påvirkning på barnets trivsel og velvære	34
4.7.4 Betydningen av samværets kvalitet	34
4.8 Tilsyn	34
4.9 Sammenheng mellom hyppighet av samvær og gjenforening	35
5 FORSKNINGSMETODE	36
5.1 Kvalitativ metode	36
5.2 Undersøkelsen	36
5.2.1 Utvalg og rekruttering	36
5.2.2 Gjennomføring av intervjuene	38
5.2.3 Transkripsjon	38
5.3 Analyse	39
5.3.1 Identifisering av tema	39
5.3.2 Koding i meningsbærende enheter	40
5.3.3 Sortering i kodegrupper og undergrupper	40
5.3.4 Kondensering av kodegruppene	43
5.3.5 Presentasjon i form av analytisk tekst	43
5.4 Metodediskusjon	43
5.4.1 Refleksivitet	43
5.4.2 Validitet	44
5.4.3 Reliabilitet	45
5.4.4 Relevans	46
5.5 Ethiske vurderinger	46
5.5.1 Informert samtykke	46
5.5.2 Fortrolighet	47
5.5.3 Konsekvenser	47
6 PRESENTASJON AV FUNNENE	48
6.1 Lojalitetskonflikt	48
6.1.1 Barn er lojale mot biologiske foreldre når det kommer til å gjennomføre samvær	48
6.1.2 Barnets lojalitet påvirkes av fosterforeldrenes holdninger til samvær	49
6.2 Barnets relasjon til biologiske foreldre	50
6.2.1 Hvordan tilsynspersonene jobber for å opprettholde og styrke relasjonen mellom barn og biologiske foreldre	50
6.2.2 Når barnet tar ansvar for relasjonen	52

6.3 Etablering i fosterhjemmet	53
6.3.1 Tilhørighet til fosterhjemmet	53
6.3.2 Hyppige samvær medfører flere møtepunkter for barna	54
6.4 Reaksjoner hos barnet i forbindelse med samvær	55
6.4.1 Barnets reaksjoner når samværene kommer hyppigere.....	55
6.4.2 Vanskelig å vite hva som er årsaken til barnets reaksjoner.....	56
7 DISKUSJON	58
7.1 Lojalitetskonflikt	58
7.1.1 Barn er lojale mot biologiske foreldre når det kommer til å gjennomføre samvær	58
7.1.2 Barnets lojalitet påvirkes av fosterforeldrenes holdninger til samvær	60
7.2 Barnets relasjon til biologiske foreldre	61
7.2.1 Hvordan tilsynspersonene jobber for å opprettholde og styrke relasjonen mellom barn og biologiske foreldre	61
7.2.2 Når barnet tar ansvar for relasjonen	63
7.3 Etablering i fosterhjemmet	64
7.3.1 Tilhørighet til fosterhjemmet	64
7.3.2 Hyppigere samvær medfører flere møtepunkter for barnet.....	67
7.4 Reaksjoner hos barnet i forbindelse med samvær	67
7.4.1 Barnets reaksjoner når samværene kommer hyppigere.....	67
7.4.2 Vanskelig å vite hva som er årsaken til barnets reaksjoner.....	70
8 KONSEKVENSER OG IMPLIKASJONER	72
9 LITTERATURHENVISNING.....	75
VEDLEGG 1: Meldeskjema for behandling av personopplysninger fra NSD	
VEDLEGG 2: Skjema for informert samtykke	
VEDLEGG 3: Intervjuguide	

1 INNLEDNING

Den europeiske menneskerettsdomstol (EMD) har de senere år avsagt en rekke dommer i norske barnevernssaker. Per 3. juni 2022 har EMD avsagt dom i 21 av til sammen 43 saker om barnevern mot Norge (Kvalø 2022). Norge har i 15 av disse blitt domfelt for brudd på retten til familieliv etter Den europeiske menneskerettskonvensjonens artikkel 8. Samtlige saker gjelder tvangstiltak fra barneverntjenesten sin side, og kritikken omhandler i stor grad begrensninger knyttet til samværsfastsettelse mellom barn og biologisk foreldre. I tillegg kommer noen saker som omhandler adopsjon. Samværsutmålingene har blitt oppfattet som standardiserte normer, og samværsomfanget kritiserer for å være for lavt til å være forenlig med en gjenforening mellom barnet og biologiske foreldre. Kritikken knytter seg videre til prosessuelle spørsmål, herunder blant annet at begrunnelsene for vedtakene ikke bygger på et tilstrekkelig oppdatert beslutningsgrunnlag, og at begrunnelsene ikke har vært tilstrekkelige grundige og konkrete. Kritikken omhandler videre at barnets mening i liten grad er beskrevet eller vektlagt (Kvalø 2022, Alvik 2021, Sandberg 2020, Søvig 2020, HR-2021-474-A, EMD-2013-37283-2, EMD-2016-64639-J, EMD-2016-64808).

Den grunnleggende avgjørelsen fra EMD er en storkammerdom av 10. september 2019, *Strand Lobben and others v. Norway*. Her fastslås det at en omsorgsovertakelse skal være av midlertidig karakter, og at målsettingen skal være at omsorgen tilbakeføres foreldrene så snart omstendighetene gir grunnlag for det, uten at hensynet til barnets beste tilsesettes. Samværsomfang må fastsettes slik at denne målsettingen ivaretas best mulig. I en annen dom, avsagt 22. desember 2020, *M.L. mot Norge*, løfter EMD frem at løpende og hyppig samvær er sentralt for å sikre en tilbakeføring av barnet til dets biologiske foreldre. Videre presiseres det at formålet med samværene må være å opprettholde, styrke og utvikle båndene mellom barnet og de biologiske foreldrene. Felles for hovedvekten av dommene fra EMD er at omsorgsovertakelse skal anses som et midlertidig tiltak, og at det overordnede målet er gjenforening. Av dette følger det at samvær må praktiseres slik at manglende kontakt mellom barnet og foreldrene på et senere tidspunkt ikke blir et hinder for gjenforening (Alvik 2021, Sandberg 2020, Søvig 2020, HR-2021-474-A, EMD-2013-37283-2, EMD-2016-64639-J, EMD-2016-64808).

Ovennevnte medfører endrede krav til hvordan barneverntjenestene må arbeide rundt omsorgsovertakelser, for å sikre målet om gjenforening. Tidligere var praksis i langt høyere grad at målsettingen med plassering i fosterhjem var oppvekst i fosterfamilien. En langvarig

plassering tilsa sjeldnere samvær, med begrunnelse i at barnet skulle ha kjennskap til sine biologiske foreldre, mens tilknytningen skulle være til fosterhjemmet (Brandtzæg, Torsteinson & Smith, 2019). Det nye kravet fra EMD om midlertidighet i omsorgsovertakelser stiller andre krav til både hyppighet, gjennomføring og kvalitet ved samværene enn hva som tidligere har vært praksis.

1.1 Tema og problemstilling

Samvær er en viktig del av livet i fosterhjem, og det er få andre beslutninger som har så stor innvirkning på disse barnas liv som det samvær har (Taplin, Bullen, McArthur, Humphreys, Kertesz & Dobbins 2015). Som følge av de siste års rettspraksis fra EMD og Høyesterett, har praksisen rundt samvær endret seg. Flere barn har i dag et langt større omfang samvær med sine biologiske foreldre enn tidligere.

Tilsynspersoner har en sentral rolle under samvær når det kommer til gjennomføring av observasjoner, støtte og veiledning, samt ivaretagelse av barn og biologiske foreldre (Retningslinje fra Bufdir av desember 2022, Stang & Baugerud 2018). De nye kravene vil ha stor betydning for den jobben tilsynspersonene gjør i forbindelse med gjennomføring av samvær. Hvilke endringer den nye praksisen har medført for tilsynspersonenes måte å jobbe på, er derfor interessant å få mer kunnskap om. I tillegg er det interessant å utforske nærmere hvordan tilsynspersoner opplever at hyppigere samvær påvirker barna. Det eksisterer noe internasjonal forskning på området som beskriver hvordan hyppige samvær påvirker barns utvikling, trivsel og velvære, men tilgjengelig forskning er begrenset. Denne undersøkelsen vil derfor ta sikte på å beskrive de opplevelser og erfaringer tilsynspersonene så langt har opplevd som følge av hyppigere samvær. For å belyse dette ble følgende problemstilling utarbeidet:

Hvilke erfaringer og opplevelser har tilsynspersoner med det økte samværsomfanget mellom barn og biologiske foreldre i etterkant av dommene fra Den europeiske menneskerettsdomstolen?

For å besvare problemstillingen er det tatt utgangspunkt i følgende spørsmål:

1. På hvilken måte jobber tilsynspersonene under samvær for å opprettholde og styrke barnets relasjon til sine biologiske foreldre?

2. På hvilken måte opplever tilsynspersonene at en økning i samværsomfang påvirker barnets lojalitet til sine biologiske foreldre?
3. På hvilken måte opplever tilsynspersonene at en økning i samværsomfang påvirker barnets tilhørighet til fosterhjemmet?
4. På hvilken måte opplever tilsynspersonene at en økning i samværsomfang påvirker barnets reaksjoner før, under og etter samvær?

1.2 Avgrensninger

De fleste barn som barneverns- og helsenemnda fatter vedtak om omsorgsovertakelse for, flytter i fosterhjem (Alvik 2021). Noen barn bor også i fosterhjem som følge av vedtak om hjelpetiltak i form av frivillig plassering (Jacobsen 2010 i Moe, Slinning & Hansen 2010). Videre har de aller fleste barn som bor i fosterhjem samvær med sine biologiske foreldre, og noen av dem har også samvær med andre nærstående, eksempelvis søsken og besteforeldre (Alvik 2021, Stang & Baugerud 2018). Denne undersøkelsen er begrenset til å omhandle samvær mellom barn og biologiske foreldre i etterkant av en omsorgsovertakelse, og hvor barnet bor i fosterhjem.

Som følge av en ny forskrift som trådte i kraft juni 2018, ble kommunene pålagt å kartlegge slektplassering før ordinært fosterhjem (Prop 169 L 2016-2017), og en økende andel barn flytter i fosterhjem hos slektninger. Både forskning og en rapport fra Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA), har vist en rekke fordeler og ulemper med slektskapsfosterhjem (Bullen, Taplin, McArthus, Humphreys & Kertesz 2016, Falch-Eriksen 2018, NOVA Rapport 4/2018, Stang & Baugerud 2018). Denne undersøkelsen har ikke hatt anledning til å skille mellom samvær som gjennomføres for barn som bor i ordinært fosterhjem kontra barn som bor i slektskapsfosterhjem.

Kontakt mellom barn og biologiske foreldre kan foregå ulike måter. Kontakten kan være direkte eller indirekte, hvorav førstnevnte viser til fysiske møter ansikt-til-ansikt, mens den indirekte kontakten foregår via telefon eller digitale medier. Sistnevnte er kontakt som det er svært vanskelig å kontrollere og regulere (Stang & Baugerud 2018). Denne undersøkelsen vil kun ta for seg samvær som innebærer fysiske møter ansikt-til-ansikt mellom barn og biologiske foreldre.

1. januar 2023 trådte ny barnevernslov i kraft. Med ny barnevernslov endret Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker navn til Barneverns- og helsenemnda. Denne

oppgaven tar utgangspunkt i den nye barnevernloven, samt de nye begrepene som følger av denne (Barnevernsloven av 2021, Barneverns- og helsesemnda 2023).

1.3 Oppgavens strukturelle oppbygning

Oppgaven starter med en kort gjennomgang av kontekstuell teori (kapittel 2), som er viktig bakgrunnskunnskap for denne undersøkelsen. Deretter presenteres relevant litteratur og teori på området (kapittel 3). Videre følger en gjennomgang av relevant forskning (kapittel 4). Kapittel 5 redegjør for metode og fremgangsmåte som er benyttet i denne undersøkelsen. Funnene fra undersøkelsen presenteres i kapittel 6, og vil sammen med teoretisk referanseramme og relevant forskning, danne grunnlag for den påfølgende diskusjonen som framkommer av kapittel 7. Besvarelsen avsluttes med konklusjoner og implikasjoner basert på diskusjonen (kapittel 8).

2 KONTEKSTUELL TEORI

2.1 Tidligere praksis i domstoler og barneverns- og helsenemnda

I NOU 2016:16 har gjeldende rett om samvær vært drøftet, og der fremkommer det at det har vært vanlig at samvær har blitt fastsatt fra 3-6 ganger per år dersom omsorgsovertakelsen har blitt vurdert å være langvarig (NOU:2016:16). Sørensen (2020) fant ved en gjennomgang av 100 vedtak fra barneverns- og helsenemnda fra år 2018, at det i de fleste sakene ble lagt til grunn en langvarig plassering, og at samvær oftest ble satt til 3-6 ganger per år. Det samme fant Søvig (2020) i et mindre utvalg vedtak fra barneverns- og helsenemnda fra 2016. I et høringsnotat fra Barne- og likestillingsdepartementet (2019:166) om forslag til ny barnevernlov, fremheves det at det har utviklet seg en uheldig praksis når det gjelder fastsettelse av samværsomfang, og at det ved langvarige plasseringer ofte har vært praksis å anbefale 4-6 samvær i året.

2.2 Høyesteretts avklaring av norsk rettstilstand i etterkant av EMD-dommene

For å avklare norsk rettstilstand i etterkant av dommene fra EMD, avsa Høyesterett storkammer den 27. mars 2020 tre avgjørelser. Høyesterett fremhever i disse at omsorgsovertakelse også etter norsk rett er midlertidige tiltak, og presiserer at samvær som et utgangspunkt skal bygge opp under målet om gjenforening. Det legges til grunn at dette også gjelder i de saker hvor plasseringen vurderes å kunne bli langvarig. Høyesterett presiserer at samværsomfanget skal baseres på konkrete og individuelle vurderinger, fremfor standardiserte kriterier, og tar uttrykkelig avstand fra en praksis hvor samvær besluttes ut fra standardiserte kriterier og mangelfulle begrunnelser. Høyesteretts storkammeravgjørelser bekrefter dermed EMD sin understreking om at målsettingen med omsorgsovertakelser skal være gjenforening. Videre bekrefter de EMD sin presisering om at samvær skal fastsettes slik at båndene mellom barn og foreldre styrkes og utvikles, slik at gjenforening blir mulig (Alvik 2021, Sandberg 2020, Søvig 2020, HR-2021-474-A, HR-2020-661-S, HR-2021-676-U, HR-2020-662-S).

2.3 Rettslige utgangspunkter

Det klare rettslige utgangspunktet er at omsorgsovertakelser er midlertidige. I henhold til barnevernsloven § 5-7, skal gjenforening mellom barn og biologiske foreldre skje så snart det

er overveiende sannsynlig at foreldrene kan gi barnet forsvarlig omsorg. Dette følger også av Den europeiske menneskerettskonvensjonen artikkel 8 og FNs barnekonvensjon artikkel 9 og 16. Retten til familieliv er i tillegg vernet i Grunnlovens § 102. For barn er familielivet også vernet etter Grunnlovens § 104 (Alvik 2021, Sandberg 2020, Stang & Baugerud 2018, Grunnloven av 1814, Den europeiske menneskerettskonvensjonen av 1950, FNs barnekonvensjon av 1989, Barnevernsloven av 2021).

Videre har barn rett til samvær med sine biologiske foreldre etter en omsorgsovertakelse. Retten til samvær er nedfelt i barnevernloven § 7-1, og bestemmelsen lyder som følger: *«Barn og foreldre har rett til samvær og kontakt med hverandre, hvis ikke noe annet er bestemt.»* Videre følger det av § 7-2 første ledd, første punktum at *«Når det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse, skal barneverns- og helsenemnda fastsette samvær mellom barnet og foreldrene.»* (Barnevernsloven av 2021)

2.4 Barnets beste

Barnets beste er et overordnet rettslig prinsipp. I barnevernloven er dette nedfelt i § 1-3 og lyder som følger: *«Ved handlinger og avgjørelser som berører barn, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn. Barnevernets tiltak skal være til barnets beste. Hva som er til barnets beste må avgjøres etter en konkret vurdering. Barnets mening er et sentralt moment i vurderingen av barnets beste.»* Prinsippet om barnets beste fremkommer også av Grunnloven § 104 annet ledd, som er utformet etter mønster fra tilsvarende internasjonale bestemmelser, blant annet barnekonvensjonen artikkel 3, som fastslår at barnets beste skal være et grunnleggende hensyn ved alle handlinger som berører barn. Barnets beste er i tillegg inntatt som vilkår i flere av konvensjonens øvrige bestemmelser (FNs barnekonvensjon, NOU 2016:16, Alvik 2021, Grunnloven av 1814, FNs barnekonvensjon av 1989, Barnevernsloven av 2021).

2.5 Barnets mening

En av kritikkene fra EMD-dommene går ut på at barnets mening i liten grad er beskrevet eller vektlagt. Grunnloven § 104 første ledd annet punktum grunnlovfester at barn har rett til å bli hørt i spørsmål som gjelder dem selv, og deres mening skal tillegges vekt i overensstemmelse med alder og modenhet. Barns rett til medvirkning er også ett av grunnprinsippene i FNs barnekonvensjon, og er også stadfestet i barnevernloven § 1-4. Lovbestemmelsen inneholder ingen aldersgrense. Retten til medvirkning gjelder således alle barn som er i stand til å danne

egne meninger. I henhold til bvl. § 1-4 gjelder retten til medvirkning «i alle forhold som vedrører barnet etter denne loven.» Barnet har altså en rett til å bli hørt også i spørsmål som omhandler samvær, eksempelvis hvem det ønsker samvær med, hvor ofte det skal være samvær, innholdet i og utformingen av samvær, og om samværet skal skje under tilsyn (Barnevernloven av 2021, Grunnloven av 1814, FNs barnekonvensjon, Alvik 2021).

2.6 Formålet med samvær

Av barnevernloven § 8-3 følger det at barneverntjenesten skal legge til rett for at biologiske foreldre kan få tilbake omsorgen for barnet, så lenge hensynet til barnet ikke taler mot det. I saker hvor gjenforeningsmålet opprettholdes, skal derfor samvær som et utgangspunkt fastsettes i en slik grad at båndene mellom barnet og de biologiske foreldrene kan styrkes og utvikles, med sikte på en senere gjenforening. Både omfang og kvalitet på samværene er av betydning for om en tilbakeføring på et senere tidspunkt vil være i samsvar med hensynet til barnets beste. I denne sammenheng skal barneverntjenestene undersøke hvordan samværene kan tilrettelegges slik at disse har god kvalitet. I saker hvor gjenforeningsmålet er forlatt, skal samvær fastsettes ut fra at en opprettholdelse av familiebåndene mellom barnet og foreldrene har en egenverdi (Alvik 2021, Stang & Baugerud 2018, Barnevernloven av 2021, HR-2021-474-A, Retningslinje fra Bufdir av desember 2022).

Av en ny retningslinje omhandlende samvær, publisert av Bufdir desember 2022, fremkommer det at det skal utarbeidet plan for samvær, og barneverntjenestene skal tilby biologiske foreldre hjelp og veiledning slik at samvær bidrar til formålet om å opprettholde og styrke relasjonen. Tilbudet om hjelp og veiledning i tilknytning til samvær, skal være kontinuerlig og basert på fortløpende vurdering (Retningslinje fra Bufdir av desember 2022).

2.7 Samværets omfang

Uavhengig av om målet om gjenforening opprettholdes eller forlates, skal samvær fastsettes ut fra konkrete, grundige og individuelle vurderinger. Målet om gjenforening forutsetter at det gis så mye samvær som mulig, dog uten at hensynet til barnet tilsidesettes. Samvær skal ikke under noen omstendighet ha et slikt omfang at det påfører barnet urimelig belastning eller skader dets helse og utvikling. I saker hvor gjenforeningsmålet er forlatt, skal samvær fastsettes ut fra at en opprettholdelse av familiebåndene mellom barnet og foreldrene har en egenverdi. Høyesterett har i HR-2021-474-A fremhevet dette, og påpeker at det ikke er nødvendig å begrense omfanget av samvær selv om gjenforeningsmålet er oppgitt, da

oppretholdelse av båndene mellom barn og foreldre har en verdi i seg selv. Dette følger også av HR-2020-1968-A, hvor det fremheves at plikten til å styrke og utvikle relasjonen mellom barnet og foreldrene gjelder selv om gjenforeningsmålet er forlatt. Hensynet til barnets beste kan derfor også innebære at det fastsettes mye samvær selv om målet om gjenforening er oppgitt. Dersom det fastsettes null samvær eller svært begrenset samvær i saker hvor gjenforeningsmålet er forlatt, må også dette følge av spesielle og sterke grunner (Alvik 2021, Sandberg 2020, Søvig 2020, HR-2020-662-S, HR-2021-474-A, HR-2020-1968-A).

2.8 Tilsyn under samvær

Barn skal ikke utsettes for urimelig belastning under samvær, eller ha samvær som kan skade dets helse og utvikling. Barneverntjenesten skal vurdere å anbefale bruk av tilsynsperson når det foreligger forhold som tilsier at det kan være nødvendig å beskytte barnet under samvær (Retningslinje fra Bufdir av desember 2022). I henhold til barnevernsloven § 7-2 første ledd, er det barneverns- og helsenemnda som fastsetter vilkår om at samvær skal skje under tilsyn (Barnevernsloven av 2021). Tilsyn under samvær vil ofte kunne oppleves som et inngrep i retten til familielivet. Alternativet, at samvær nektes eller begrenses, vil imidlertid være et mer inngripende tiltak (Alvik 2021).

Samvær med tilsyn innebærer at det er en eller flere personer til stede under samværet som overvåker interaksjoner og samtaler mellom barnet og de biologiske foreldrene, ofte en tilsynsperson. Formålet med tilsyn er å beskytte barnet slik at det oppleves trygt for barnet å møte biologiske foreldre. Barneverntjenestene må gi en grundig og konkret begrunnelse for hvorfor det er nødvendig med tilsyn, og det bør utarbeides mandat for gjennomføring av tilsyn. Mandatet bør blant annet inneholde tilsynspersonenes rolle under samvær, og i hvilke situasjoner og på hvilken måte denne skal gripe inn for å beskytte barnet (Barnevernsloven av 2021, NOU 2016:16, Retningslinje fra Bufdir av desember 2022, Stang & Baugerud 2018).

I tillegg til ovennevnte kan tilsynspersoners oppgave være å vurdere kvaliteten på samspillet mellom barn og foreldre under samvær, samt gi støtte og veiledning til barn og biologiske foreldre (Stang & Baugerud 2018, Retningslinje fra Bufdir av desember 2022). Stang & Baugerud (2018) benytter begrepene veiledet samvær og veiledet tilsyn, når det benyttes veiledning under samvær for å hjelpe og øke biologiske foreldres kapasitet i samvær med barnet. Noen av utfordringene når det gjelder veilede samvær er imidlertid ifølge Stang & Baugerud (2018) at det ikke foreligger noen felles forståelse, definisjon og bruk av

begrepet innenfor barnevernsfeltet, samt at det eksisterer få empirisk baserte veiledningsprogrammer som barneverntjenestene kan benytte seg av.

3 TEORETISK REFERANSERAMME

Dette kapitlet vil redegjøre for relevant teori knyttet til funnene som presenteres i kapittel 6, og vil sammen med kapittel 4 med relevant forskning, danne grunnlag for en påfølgende diskusjon i kapittel 7.

Kapitlet starter med en kort gjennomgang av tilknytningsteorien og indre arbeidsmodeller. Videre vil det bli redegjort for barns lojalitet forankret i barnets tilknytning til sine biologiske foreldre, med bakgrunn i teorier om fantasibindingen og det falske selvet. Deretter presenteres teori knyttet til rollereversering og relasjoner, sistnevnte med et særlig fokus på anerkjennelse. Videre presenteres relevant teori om fosterbarns tilknytning og relasjon til biologiske foreldre og fosterforeldre. Kapitlet avsluttes med teori knyttet til barns reaksjoner i forbindelse med samvær.

3.1 Tilknytningsteori

Alle barn knytter emosjonelle, dype og biologisk funderte bånd til sine primære omsorgspersoner. Med tilknytning forstås det emosjonelle bånd et barn har til sin omsorgsperson, og som forener barnet med denne på tvers av tid og avstand (Ainsworth 1973 i Brandtzæg et al. 2019:16-17). Tilknytningsteorien vokste gradvis frem på 1940-tallet etter den britiske psykiateren John Bowlbys observasjoner av små barns reaksjoner på separasjoner fra sine foreldre. I følge Bowlby (1969, 1973, 1980 i Tetzchner 2019) er tilknytning et medfødt atferdssystem som har i oppgave å sikre beskyttelse gjennom nærhet til en tilknytningsperson. Barn er tilknyttet sine omsorgspersoner hele tiden, men når tilknytnings*systemet* aktiveres utløses tilknytnings*atferd*. Med tilknytningsystem forstås barnets tendens til å søke nærhet til sine omsorgspersoner når det opplever fare eller uro. Tilknytningsatferd er de signaler og bevegelser barnet benytter for å oppnå eller opprettholde nærhet til omsorgspersonen. Tilknytningsatferdens funksjon er trygghet ved at avstanden til tilknytningspersonen reduseres. Barn utvikler tilknytning uavhengig av kvaliteten på omsorgsutøvelsen. Hva slags kvalitet tilknytningen har vil variere, og avhenger av de erfaringene barnet har i samspillet med omsorgspersonene. Tilknytningsprosessen er viktig for barns psykiske helse da forstyrrelser i denne kan medføre utvikling av senere psykopatologi (Urnes 2018, Brandtzæg et al. 2019, Grøholt, Garløv, Weidle & Sommerschild, 2015, Tetzchner 2019, Wennerberg 2011).

Barnets første tilknytning dannes vanligvis i løpet av det andre levehalvåret. Ved tolv måneders alder kan barnets tilknytningsmønster måles ved hjelp av Fremmedsituasjonen (The Strange Situation). Ved hjelp av denne prosedyren kan barnets tilknytning klassifiseres. Kvaliteten på de tilknytningsbånd som dannes er grundig beskrevet i forskning gjennom fire ulike tilknytningsmønstre; 1) type A: engstelig-unnvikende, 2) type B: trygt, 3) type C: engstelig-ambivalent og 4) type D: desorganisert (Urnes 2018, Brandtzæg et. al 2019:17, Ainsworth, Blehar, Waters & Wall 1978 i Moe, Slinning & Hansen 2010:690).

3.2 Indre arbeidsmodeller

Sentralt i tilknytningsteorien er dannelsen av indre arbeidsmodeller for relasjonene mellom seg selv og andre. Indre arbeidsmodeller kan forstås som et relasjonelt system som organiserer tanker, atferd og følelser, basert på tidligere erfaringer av barnets opplevde samspill med andre, og da særlig i forhold til den andres tilgjengelighet og responsivitet. Gjennom omsorgspersonenes måte å møte barnet på, ser barnet seg selv. De indre arbeidsmodellene skaper grunnlag for barnets forventninger til og oppfattelse av andre og seg selv, og har derfor stor betydning for hvordan barnet møter omverdenen (Tetzchner 2019, Bowlby 1969, 1973 i Sjøvold & Furuholmen 2015, Smith 2002 i Sjøvold & Furuholmen 2015). I tillegg til den generaliserte indre arbeidsmodellen som barnet konstruerer, vil også innflytelse fra andre relasjoner gi opphav til relasjonsspesifikke underordnede modeller. Alle mennesker har slik sett et mangfold av ulike indre arbeidsmodeller. Barnets samspill med sin primære tilknytningsperson vil imidlertid ha størst betydning for den generaliserte indre arbeidsmodellen (Wennerberg 2015:80-81).

3.3 Lojalitet forankret i barnets tilknytning

Barn har ifølge Schibbye og Løvlie (2017:111) en ubegrenset hengivenhet til og er svært lojale ovenfor foreldrene sine, noe som kan ses i sammenheng med deres livsnødvendige behov for omsorg. Mennesket fødes ifølge Wennerberg (2015:199) med en hjerne utviklet for en nomadisert tilværelse blant rovdyr og andre trusler. Barnets hjerne er derfor innstilt på å bevare de første tilknytningsrelasjoner for enhver pris. Det er årsaken til at barnet også knytter seg til omsorgspersoner som forsømmer, neglisjerer, mishandler eller på annen måte skremmer barnet. Dette sier noe om dybden i barnets lojalitet til sine primære tilknytningspersoner (Wennerberg 2011:253, 255).

I det følgende skal vi se nærmere på hvorfor barn utvikler og opprettholder lojalitet ovenfor primære omsorgspersoner som mishandler, neglisjerer eller på andre måter svikter dem. Dette vil gjøres i lys av teoriene om fantasibindingen (the fantasy bond) og det falske selvet.

3.3.1 Fantasibindingen

Firestones (1987 i Wennerberg 2015:148-149) teori om fantasibinding forklares som menneskets primære forsvar mot følelsesmessig smerte, hvor forsvaret består av en fantasert psykologisk sammensmelting med en idealisert omsorgsperson. Ifølge teorien fungerer den indre arbeidsmodellen som en fantasibinding, hvor en forestilt opplevelse av å være beskyttet og trygg er rådende, og idealiserte bilder av omsorgspersonene blir opprettholdt av selvkritiske tanker (Wennerberg 2015:137-138,148-149, 210). Grunnet barns behov for kjærlighet og deres absolutte hjelpeløshet de første leveår, blir de tvunget til å se på sine omsorgspersoner som gode og i stand til å vise omsorg og omtanke. Barnet må derfor fornekte omsorgspersonenes svakheter og utilstrekkeligheter (Firestone, Firestone & Catlett 2013 i Wennerberg 2015:150-151). Ifølge Wennerberg (2011:253) er det barnets lojalitet til foreldrene som sørger for at barnet undertrykker de negative følelsene og vender disse mot sitt eget selv.

3.3.2 Det falske selvet

Ifølge Møller (2012:153) forstås og defineres selvet ulikt av forskjellige teoretiske skoler. En generell definisjon er å forstå selvet som «*den strukturen i psyken som inneholder våre bevisste og ubevisste selvforneimmelser og intensjoner samt vår streben. Begrepet selvet referer til både personlighetens kjerne, vårt indre senter og psyken som helhet.*» Møller (2012:153).

Det falske selvet kan forstås som en beskyttelsesfunksjon, som utvikles for å beskytte det sanne selvet i tilfeller hvor dette ikke kan komme til uttrykk dersom barnet samtidig skal kunne oppleve aksept, kjærlighet og beskyttelse fra sine primære omsorgspersoner, en opplevelse som er helt nødvendig for barnets psykologiske overlevelse (Winnicott 1996 i Møller 2012:117). Det falske selvet beskytter det sanne selvet ved å «gjemme det», slik at barnet får mulighet til å leve opp til omsorgspersonenes forventninger og behov, som er den måten barnet kan oppnå kjærlighet og aksept på. Man kan forklare dette med at barnet beskytter sine omsorgspersoner følelsesmessig ved at det holder sine egne behov og følelser

tilbake for å bli slik omsorgspersonene ønsker og trenger.. Det falske selvet er utviklet i kraft av barnets evne til å tilpasse seg og sette egne behov og følelser i parentes (Møller 2012:117-118, 152).

3.3.3 Lojalitetskonflikt hos barn i fosterhjem

Litteraturen viser de mange komplekse relasjonene som barn i fosterhjem må håndtere, herunder biologisk familie og andre nærstående, samt fosterfamilien. For mange barn vil dette kunne skape lojalitetskonflikter (Stang & Baugerud 2018). de Becker (2011) definerer lojalitetskonflikt som en intrapsykologisk konflikt hvor opprinnelsen er knyttet til umuligheten av at barnet skulle bli nødt til å velge mellom sine omsorgspersoner. En lojalitetskonflikt kan oppstå når barnet prøver å opprettholde kjærlighet og gode følelser overfor både sine biologiske foreldre og fosterforeldre, og spesielt dersom det ikke er et godt samarbeid mellom disse (Bernet, Wamboldt & Narrow 2016).

Det er ifølge Bernet et al. (2016) ekstremt ubehagelig for et barn å bli fanget i en kamp som inneholder ekstern konflikt (mellom biologiske foreldre og fosterforeldre) og intern konflikt (barnets hengivenhet for foreldre kontra barnets hengivenhet for fosterforeldrene). Barn kan stå i et smertefullt dilemma dersom de opplever å bli dratt mellom følelsene sine for biologiske foreldre og fosterforeldre i sin søken etter kjærlighet og omsorg. Mens fosterbarn kan ønske og trenger en stabil allianse mellom seg selv og fosterforeldrene, kan de samtidig aktivt kjempe mot denne. Deres avvisning av denne alliansen kan være forankret i deres behov for å bevare inntrykket av troskap til deres biologiske foreldre. For å opprettholde sin prekjære psykologiske allianse med en biologisk forelder via idealiseringen av denne forelderens, kan disse barna bli nødt til å nedvurdere fosterforelderens. Dette kan også bli forsterket og truet av uttalelser eller handlinger fra biologiske foreldre for å gjenvinne barnets lojalitet, eller uttalelser fra fosterforeldre som er negativt rettet mot de biologiske foreldrene. Dette utgjør et spesielt problem for følelsesmessig sårbare barn som kanskje ikke er i stand til å komme seg ut av den resulterende følelsesmessige forvirringen som da kan oppstå. For disse barna kan det å oppleve hengivenhet for fosterforeldrene innebære et svik mot de biologiske foreldrene. De fleste barn vil forsøke å unngå dette for enhver pris. Barn utvikler ofte fysiske og psykologiske symptomer når de opplever høye nivåer av lojalitetskonflikt (Bernet et al. 2016, Greene & Pilowsky 1994).

Greene & Pilowski (1994) fremhever at fosterforeldre må få nødvendig hjelp til å forstå lojalitetskonflikten til barnet og måtene denne kan påvirke barnet. Samtidig må også barn få hjelp til å forstå lojalitetskonfliktene de opplever (Greeny & Pilowski, 1994). Dersom

det er konflikt mellom biologiske foreldre og fosterforeldre, anbefales det at samvær tilrettelegges med hensyn til dette for å minske belastningen på barnet (Stang & Baugerud 2018).

3.4 Rollereversering

Rollereversering referer til ulike måter barn kjenner seg presset til å ta ansvar for funksjoner i relasjonen som egentlig tilhører voksenrollen. Det kan for eksempel være at barnet må ta emosjonelt ansvar overfor den voksne gjennom å trøste eller oppmuntre denne.

Rollereversering kan også handle om at barnet får mer praktiske oppgaver som tilhører voksenoppgaver. Ansvar legges på barnet enten fordi foreldrene strever med å mobilisere det barnet trenger i ulike situasjoner, eller fordi foreldrene strever med å se barnets utviklingsnivå og dets emosjonelle behov (Brandtzæg et al. 2019:115-116, Greene & Pilowsky (1994).

Forskning har vist to ulike mønster av rollereverserte barn; barn som tar kontroll over sin forelder gjennom omsorgsgivning, og barn som tar kontroll over sin forelder gjennom å være fiendtlige. Førstnevnte, den kontrollerende omsorgsgivende varianten, kjennetegnes ved at barnet organiserer samspillet, trøster, støtter og oppmuntrer forelderen, samt prioriterer forelderens behov fremfor egne behov. Det andre mønsteret, barn med kontrollerende fiendtlig stil, kjennetegnes av at barnet dirigerer forelderen om hva den voksne skal si eller gjøre, at barnet kjefter på, ydmyker og/eller krenker den voksne, samt at barnet viser en klar fiendtlighet overfor forelderen (Brandtzæg et al. 2019:116).

Ifølge Solomon et al. (1995 i Brandtzæg et al. 2019:124) er det representasjonelle trekket som i høyest grad er assosiert med kontrollerende barn, hjelpeløshet hos omsorgspersonen. Omsorgspersonene beskrives å streve med å ha kontroll både over barnet og egne emosjoner. Noen blir rasende og straffende, andre trekker seg vekk fra barnet, mens andre igjen føler seg så hjelpeløse at de beskrives å trenge barnets omsorg og støtte eller opplever seg som symbiotiske med barnet (Solomon og George 2011a i Brandtzæg et al. 2019:124-125).

Resultatet av rollereversering er at barnet ikke har foreldre som evner å ha en beskyttende rolle ovenfor barnet, og det har derfor ikke mulighet til å hvile seg i en asymmetrisk relasjon. Vektleggingen av det asymmetriske er i tråd med hvordan Bowlby (1982 i Brandtzæg et al. 2019:125) vektla viktigheten for barn å oppleve at omsorgspersonen har kontroll i relasjonen og er sterkere enn barnet. Ifølge Vulliez-Coady, Solheim, Nahum &

Lyons-Ruth (2016 i Brandtzæg et al. 2019:115-116) vil barn som erfarer rollereversering oppleve et høyere nivå av stress og uregulert affekt enn barn som ikke opplever dette. Rollereverseringen vil med stor sannsynlighet komme i veien for barnets utvikling, da barnet ikke har en tilknytningsperson som sørger for tilstrekkelig beskyttelse og regulering av barnet (Brandtzæg et al. 2019:115-116, 125).

Når det gjelder rollereversering hos barn i fosterhjem, viser Greene & Pilowsky (1994) sammenhenger mellom barn som under biologiske foreldres omsorg har påtatt seg voksenroller og den opposisjonelle atferden som kan manifestere seg under plassering i fosterhjemmet. Ut fra behovet for å være tilpasningsdyktig, har de forsøkt å ivareta egne behov, og de har ofte også blitt oppfordret av foreldrene til å ta vare på seg selv, yngre søsken og foreldrene. Når disse barna flytter i fosterhjem, vil de fortsette å mistro voksnes evner til å ta vare på dem. Ettersom de har blitt pålagt å påta seg voksenlivet for tidlig, har deres avhengighetsbehov blitt fremmed. Denne fremmedgjøringen kan forstyrrer deres evne til å overholde grensene satt av nye omsorgspersoner (Greene & Pilowsky 1994). Sjøvold & Furuholmen (2015:295-296) fremhever at det vil være skadelig for små barn når de må ta ansvaret for relasjonen under samvær med de biologiske foreldrene.

3.5 Relasjoner

Mennesker er meningsskapende vesener og mening skapes i relasjon med andre. Den viktigste ressursen mennesker har for å håndtere utfordringer, kriser og vanskeligheter er evnen til å etablere gode relasjoner til andre, som tilgodeser behovet for nærhet og autonomi. Barns forutsetning for all utvikling er å være i relasjon til andre (Wennerberg 2015:14, 31, 43-44).

3.5.1 Anerkjennelse i relasjoner

Mennesker har et grunnleggende psykologisk, eksistensielt og universelt behov for anerkjennelse. En forutsetning for å være anerkjennende er at vi respekterer det andre menneskets individualitet, samt respekterer at den andre er subjekt for egne opplevelser (Møller 2012:9, 35, Schibbye og Løvlie 2017:49-50). Ifølge Schibbye (2009 i Møller 2012:27) er anerkjennelsens ingredienser å lytte, akseptere, bekrefte, tolerere og forstå. Med en anerkjennende holdning søker man seg inn mot den andres følelser og hjelper denne med å sett ord på og bearbeide disse indre opplevelsene og følelsene. Dette forutsetter at man er til stede i øyeblikket, at man klarer å gi slipp på eget ståsted og holder tilbake egne vurderinger og forestillinger for en stund. Det handler om å gi plass til den andre, og henvende seg til den

andre som et fullverdig subjekt gjennom å være åpen, oppmerksom og tilgjengelig for det den andre uttrykker. Gjennom å bli møtte på en slik måte opplever barnet å bli tatt på alvor og det kan få et tydeligere forhold til sine egne, indre stemmer gjennom at dets bevissthet speiles i den voksne. Gjennom å bli møtte slik vil barnets opplevelser og følelser få gyldighet (Møller 2012:15, 26-27).

I anerkjennelse ligger også aksept og toleranse, her forstått ved at man tåler den andres opplevelser og følelser også når den ikke ligner noe man selv har erfart, samt at man er i stand til å fastholde at den andres opplevelser og følelser har gyldighet. Det er imidlertid avgjørende for barns utvikling å møte den voksnes perspektiver, og anerkjennelse handler derfor ikke om at den voksne skal suspendere eget perspektiv. For et barn som opplever et stort indre kaos er det nødvendig med en voksen som uttrykker sin forståelse av situasjonen og samtidig kan tilby alternative tolkninger som for barnet er tryggere. På den måten kan barnet få utvidet sin forståelse ved at den voksne bidrar med mening og struktur til indre opplevelser ved at disse settes inn i en større sammenheng. Timingen er imidlertid viktig. Anerkjennelse handler om at man lytter, viser forståelse og aksept av den andres indre verden før man presenterer sin egen. Ved at barnet blir møtt med aksept og toleranse får barnet en mulighet til å uttrykke sine opplevelser og følelser og gi disse et språk (Møller 2012:27, 31-32, Schibbye & Løvlie 2017:62).

3.6 Fosterbarns tilknytning og relasjon til biologiske foreldre og fosterforeldre

En omsorgsovertakelse er en drastisk endring i barns liv, og de aller fleste vil oppleve betydelig stress og belastning gjennom forvirring, redsel, frykt for det ukjent, tristhet, tap og angst. Videre opplever disse barna en helt spesiell utfordring i livet sitt, ved at de må tilpasse seg nye omsorgspersoner. De aller fleste barn har allerede etablert en tilknytning til sine biologiske foreldre før de kommer i fosterhjem, og de har derfor med seg sine tidlige omsorgserfaringer inn i den nye relasjonen med fosterforeldrene. Videre har de fleste barn som bor i fosterhjem, som følge av sin historie, en økt stressberedskap. Dette medfører at de er mer sårbare for belastende hendelser enn andre barn. Barns alder, tilpasningsdyktighet, sårbarhet og grad av robusthet har også betydning for hvordan de håndterer ulike belastninger (Jacobsen 2010 i Moe et al. 2010:700-701, Sjøvold & Furuholmen 2015:295, Baugerud & Melinder 2011, Stang & Baugerud 2018). På bakgrunn av den økte sårbarheten, trenger disse barna ifølge Sjøvold & Furuholmen 2015:295) ro til å bygge en tilknytning til fosterforeldrene.

Fosterbarn har ofte ikke opplevd å bli møtt med omsorg for sine behov og følelser, og har derfor stått i fare for å utvikle indre arbeidsmodeller som medfører at de ikke stoler på at andre ønsker dem godt. De har opplevd omsorgssvikt og kanskje også mishandling, noe som har medført at de preges av en grunnleggende mistillit eller skepsis til å inngå i relasjon med fosterforeldrene. Fosterbarn er en spesielt sårbar gruppe som er i risiko for å videreføre og utvikle utrygge tilknytningsmønstre til sine fosterforeldre. For disse barna er det særdeles viktig at de opplever trygge rammer og relasjoner som kan gi dem stabilitet og tilhørighet. Barna har behov for å oppleve en reell tilhørighet til fosterfamilien (Jacobsen 2010 i Moe et al. 2010:600-691, 700-701, Sjøvold & Furuholmen 2015:271, 275, 295).

Når tilknytning tas inn i vurderinger rundt omfang og hyppighet av samvær, er det ifølge Stang & Baugerud (2018) viktig å undersøke om barnet har en tilknytning til noen spesifikke omsorgspersoner. I de tilfellene hvor barnet en periode etter flyttingen ikke har noen eller kun svært begrenset tilknytning til biologiske foreldre, kan dette ifølge Stang & Baugerud (2018) tale for at det kan være mest utviklingsfremmende for barnet å utsette samværene til barnet er blitt eldre. I mellomtiden vil barnet få mer ro til å etablere ny tilknytning til fosterforeldrene (Stang & Baugerud 2018).

3.6.1 Etablering i fosterhjemmet

Sjøvold & Furuholmen (2015:277) trekker frem offentlige forpliktelser som en årsak til at barn kan få minimalt med tid til ro, lek og tillitsbygging i fosterfamilien. Offentlige forpliktelser kan i denne sammenheng være hyppige samvær, ankesaker, samværsaker, jevnlig besøk av tilsynsperson og samtaler med talsperson og kontaktperson i barneverntjenesten. Fremfor at fosterhjemmet er et sted hvor det legges til rette for barnets utviklingsstøtte og utviklingsfremmende tilknytning, blir fosterhjemmet beskrevet som en arena hvor barnets utviklingsbehov kommer i bakgrunnen for slike forpliktelser. Også Jacobsen (2010 i Moe et al. 2010:688) fremhever barnets behov for ro og forutsigbarhet, og trekker i denne sammenheng spesielt frem barnets tidlige samvær med biologiske foreldre i etableringsfasen i fosterhjemmet. Samvær beskrives å kunne være utfordrende og overveldende for barnet, som i denne fasen har stort behov for ro, stabilitet og faste hverdagslige rutiner i det nye hjemmet (Sjøvold & Furuholmen 2015:274-275, 277-278).

3.6.2 Oppfølging av biologiske foreldre og fosterforeldre

Biologiske foreldre må få nødvendig hjelp og støtte før og etter en omsorgsovertakelse. De vil trenge hjelp og støtte til å bearbeide omsorgsovertakelsen, samt akseptere og anerkjenne barnets flytting til fosterhjemmet. At foreldre viser ovenfor barnet at de både aksepterer at barnet bor i fosterhjem, og at de tillater at barnet bryr seg om fosterforeldrene, er ifølge Sjøvold & Furuholmen (2015:274) det viktigste bidraget biologiske foreldre kan gi for at plasseringen skal bli vellykket. Biologiske foreldre kan på denne måten bidra til barnets trygghet gjennom å gi barnet mulighet til å utvikle en helsefremmende tilknytning til fosterforeldrene. At biologiske foreldre får hjelp til å klare seg best mulig kommer også barnet til gode på andre måter. Barn kjenner på ansvar for at foreldrene skal ha det bra, og noe av dette ansvaret kan fratas barnet dersom det vet at det er noen som ivaretar og hjelper foreldrene (Sjøvold & Furuholmen 2015:274).

Sjøvold & Furuholmen (2015:277) trekker også frem oppfølging og veiledning til fosterforeldre som viktig for å få til en stabil og vellykket plassering i fosterhjemmet. Dozier & Rutter (2008 i Sjøvold & Furuholmen 2015:273) anslår at små barn under ett år vil danne forventninger til sine nye omsorgspersoners tilgjengelighet i løpet av de første to ukene av plasseringen. Veiledning bør derfor skje parallelt med at barnets forventning og tilknytning til fosterforeldrene dannes. Videre bør oppfølging og veiledning til fosterforeldre bidra til økt forståelse for de biologiske foreldres situasjon, viktigheten av at fosterforeldre støtter opp under samvær, samt barnets behov for aksept for å være knyttet til to familier. Veiledningen bør gjennomføres over tid, i tråd med at barnets behov endrer seg og kommer til uttrykk på andre måter. Viktige suksessfaktorer for en fosterhjemsplassing beskrives å være god kunnskap om barnets fungering og behov, parallelt med at fosterhjemmet mottar god oppfølging med fokus på barnets utvikling og tilknytning (Jacobsen 2010 i Sjøvold & Furuholmen 2015:273, Havik 2007 i Stang & Baugerud 2018, Haugli & Havik, 2010).

3.7 Barns reaksjoner i forbindelse med samvær

Mange barn som flytter i fosterhjem, vil reagere med sorg av å bli separert fra sine biologiske foreldre. For noen vil samvær kunne lette barnets opplevelse av tap og bidra til bearbeidelse av bruddet. For andre barn vil samvær kunne medføre sterkere og mer kompliserte sorgreaksjoner (Koch & Walstad 2005 i Stang & Baugerud 2018, Fraley & Shaver 2016).

Det er ikke tilstrekkelig å kun observere samvær for å vurdere om samværene er utviklingsfremmende for barnet. Informasjon om hvordan barnet har det før og spesielt etter

samvær er helt essensielt. Barn som har levd med store mangler i sin omsorgssituasjon har ofte lært å tilpasse seg sine omsorgspersoner, samt å stenge av for egne behov og følelser. De har ofte blitt flinke til å ha oversikt over andres sinnsstemning, for slik å kunne tilpasse seg andre, og lært strategier til å bidra til at samspillet kan se fint ut. Dette er en mestringsstrategi for å oppnå så god omsorg som mulig. Barn kan benytte seg av slike tvingende eller tvangspregete tilpasningsstrategier for å mestre samvær med foreldrene (Sjøvold & Furuholmen 2015:273, 291, Stang & Baugerud 2018).

I tråd med ovennevnte, kan samvær fremstå som upåfallende. Barnet kan løpe mot foreldrene, gi klem, leke, samarbeide godt med foreldrene og tilsynelatende ha det fint. Samme barnet kan imidlertid vise sterke reaksjoner i forkant og etterkant av samværene. Det er derfor ikke uvanlig at det oppstår usikkerhet rundt årsaken til barnets reaksjoner. Reaksjoner kan eksempelvis komme til uttrykk gjennom økt uro, sinneutbrudd og vansker med søvn eller mat. Andre reaksjoner kan være sengevæting, skriketokter, astmaanfall eller reaksjoner i form av utslett. Barns reaksjoner vil variere ut fra alder, utviklingsnivå, fungering og tidligere erfaringer. Den første tiden etter at barnet har flyttet i fosterhjem, kan det også være tilfelle at barnet fungerer så dårlig på så mange områder at reaksjoner i forbindelse med samvær ikke fanges opp. Ofte vil reaksjonene først vise seg etter det er gått en tid og barnet har begynt å falle til ro i fosterhjemmet (Sjøvold & Furuholmen 2015:291, Stang & Baugerud 2018).

Også andre faktorer enn selve samværet kan bidra til reaksjoner hos barnet. For små barn kan lang reisevei i kombinasjon med hyppige samvær og separasjon fra fosterforeldre, være en stor belastning. Samlet vil dette kunne medføre en stor påkjenning og skape stort stress for barnet (Stang & Baugerud 2018).

I henhold til nye retningslinjer omhandlende samvær (Retningslinjer fra Bufdir av desember 2022), må barneverntjenestene vurdere om barns reaksjoner før, under og etter samvær kan ha betydning for samværsordningen.

3.7.1 Retraumatisering

Risiko for retraumatisering ser man ifølge Bentovim (2009 i Stang & Baugerud 2018) ofte hos barn som har samvær med biologiske foreldre som tidligere har traumatisert dem gjennom vanskjøtsel og misbruk. For barn som har blitt traumatisert, må det gjøres særlig grundige vurderinger av risikofaktorer knyttet til samvær (Dozier 2006 i Stang & Baugerud 2018). Samvær kan fremkalle skremmende minner, også minner som ikke nødvendigvis er bevisste for barnet. Barn har vanligvis ikke verbale minner fra de to første leveårene. De har imidlertid

preverbale minner lagret i høyre hjernehalvdel og amygdala. Amygdala er en del av det limbiske system, som setter kroppen i alarmberedskap ved opplevd fare. Selv ganske små barn vil derfor kunne reagere med redsel og angst dersom de blir utsatt for noe som minner om tidligere skremmende eller traumatiske opplevelser. På grunn av manglende tilgjengelige verbale minner, vanskeliggjøres imidlertid en forståelse og bearbeiding av disse opplevelsene. Små barns uutviklede hjerne har verken språklige eller øvrige kognitive forutsetninger til å forstå at de biologiske foreldrene ikke lengre utgjør en trussel, og samvær kan derfor utløse angst hos barnet. Slike erfaringer er skadelige for barns utvikling da de kan være utviklingshemmende, og i noen tilfeller også retraumatiserende (Sjøvold & Furuholmen 2015:296).

Skremmende minner kan komme til uttrykk via kroppslige reaksjoner og angst. Dette kan blant annet vises ved at barnet blir svært klamrende eller viser unngåelsesreaksjoner. Samvær som fremstår som upåfallende for andre, kan utløse sterke minner om traumatiske hendelser hos barnet. Det er derfor ikke alltid fagpersoner gjenkjenner barns reaksjoner i disse situasjonene. Barns reaksjoner i forbindelse med samvær må derfor alltid forstås i sammenheng av tidligere traumatiske hendelser. Symptomer på retraumatisering er ofte de samme reaksjonene barnet hadde knyttet til det opprinnelige traumet (Alexander 2012 i Stang & Baugerud 2018, Bentovim 2009 i Stang & Baugerud 2018, Sjøvold & Furuholmen 2015:295). Nyere kunnskap om traumebevisst omsorg fremhever viktigheten av å skape oversiktlige, forutsigbare samvær med fokus på trygghet, stressreduksjon og god emosjonell støtte for traumatiserte barn. Samvær som fungerer dårlig, kan bidra til å forsterke barns utrygghet og således ha en negativ påvirkning på barnets utvikling (Stang & Baugerud 2018). Sjøvold & Furuholmen (2015:293) fremhever betydningen av fosterforeldrenes deltagelse under samvær, spesielt når det gjelder de små barna, for å skape trygghet for barnet.

4 RELEVANT FORSKNING

I det følgende presenteres relevant forskning som, sammen med den teoretiske referanserammen, vil danne grunnlag for diskusjon av funnene i kapittel 7. Forskningen omhandler tilknytning, etablering i fosterhjem, lojalitet, veiledning i tilknytning til samvær, forholdet mellom biologiske foreldre og fosterforeldre, fosterforeldres evne og vilje til å tilrettelegge for samvær, samværs påvirkning på barnet, tilsyn og sammenhengen mellom hyppighet av samvær og gjenforening.

4.1 Tilknytning

Forskning har vist at barn kan opprettholde tilknytning til flere omsorgspersoner på samme tid (Cassidy 2016 i Stang & Baugerud 2018). Barn kan bevare tilknytning til sine biologiske foreldre mens de knytter seg til nye omsorgspersoner, dersom kontakt med de biologiske foreldrene er godt ivaretatt (Gerring, Kemp & Marchenko 2008 i Stang & Baugerud 2018). Dette gjelder imidlertid ikke alle. I en forskningsgjennomgang fant Zeanah, Berlin & Boris (2011) at omtrent en tredjedel av 1-4 år gamle barn som ble plassert i fosterhjem, hadde begrenset eller ingen tilknytning til sine biologiske foreldre tre måneder etter plasseringen.

4.1.1 Etablering av nye tilknytningsrelasjoner etter flytting til fosterhjem

Forskning har vist at barn tar med seg sin tilknytningsstil, og de tilhørende atferdsstrategiene til sine biologiske foreldre, inn i fosterfamilien, og at disse i sterk grad påvirker barnets forhold til fosterforeldrene (Milan & Pinderhughes 2000 i Strijker & Knorth 2009, Sheperis, Renfro-Michel & Dogget 2003 i Strijker & Knorth 2009, Stovall-McClough & Dozier 2004).

Stovall-McClough & Dozier (2000) undersøkte 10 fosterbarns tilknytningsforhold til fosterforeldrene. De fant at barn som var under 12 måneder ved tidspunktet for flytting til fosterhjemmet, klarte å etablere ny tilknytning til sine fosterforeldre så tidlig som 1-2 uker etter flyttingen. Disse barna ble klassifisert å ha utviklet trygge tilknytninger til sine fosterforeldre. Barn som var eldre enn 12 måneder ved flyttetidspunktet brukte derimot flere måneder før de hadde etablert stabile mønstre av tilknytningsatferd. Disse barna viste overveiende utrygg tilknytningsatferd, og ble også klassifisert som utrygge ved bruk av Ainsworths Strange Situation. Forskningen viser at barnets alder ved tidspunkt for plassering har betydning for barnets utvikling av tilknytning til sine nye omsorgspersoner (Stovall-McClough & Dozier 2000).

4.2 Barns etablering og tilpasning i fosterhjem

Strijker & Knorth (2009) innhentet informasjon fra 419 saksmapper for å undersøke sammenhenger mellom fosterbarns tilpasning til fosterfamilien, faktorer i barnets og foreldrenes historie, og sammenhenger i forholdet mellom barnet og de biologiske foreldrene mens barnet var plassert i fosterhjem. Videre ble det undersøkt hvilke oppgaver og utfordringer fosterforeldre møtte i arbeidet med å hjelpe fosterbarna til å tilpasse seg fosterfamiliene best mulig. En negativ holdning fra biologiske foreldre til fosterhjems plasseringen ble vist å være assosiert med høyere gjennomsnittlig alvorlighetsgrad for atferdsproblemer og hyperaktivitet, med økt sjanse for tidlig avslutning av fosterhjems plasseringen. Videre var samvær i sammenheng med fravær av biologiske foreldres tillatelse til å bo hos fosterfamilien, to faktorer knyttet til foreldre-barnforholdet som hindret tilpasning. Studien fremhever videre at konflikt mellom biologiske foreldre og fosterforeldre kan sette barnet i en lojalitetskonflikt, og dersom barn opplever lojalitetskonflikt, kan hyppig foreldrekontakt hindre dannelsen av et bånd med fosterforelderen. Derimot, hvis biologiske foreldre og fosterforeldre gjensidig aksepterer hverandre, kan dette forholdet ha en gunstig innflytelse på fosterbarnets tilpasning i fosterhjemmet (Strijker & Knorth 2009).

4.3 Barns lojalitet til biologiske foreldre

Dunn (1993) gjennomførte en retrospektiv studie hvor til sammen 9 voksne som hadde vokst opp sammen med psykisk syke mødre, rapporterte om deres barndomsopplevelser. Skyld og lojalitet dukket stadig opp som viktige temaer, hvor uttrykk for skyld var knyttet til lojalitetens følelser. Alle unntatt en av deltakerne uttrykte en tro på at de hadde forårsaket eller bidratt til morens psykiske lidelse. Videre beskrev mange skyldfølelse av å være adskilt fra sin psykisk syke mor. Det spilte ingen rolle om separasjonen var et resultat av eget valg eller et resultat av beslutninger tatt av voksne rundt dem. Mange av studiens deltakere uttalte at de på en eller annen måte forårsaket eller forverret morens sykdom ved å forlate eller ønske å forlate hjemmet. Da sosialarbeidere og velferdsetater grep inn, reflekterte barnets negative følelser om voksnes handlinger en sterk følelse av lojalitet til og ansvar for sin psykisk syke mor. Deltakerne beskrev videre at de følte at de måtte besøke moren sin, og at det ble opplevd som en forpliktelse. Videre viste denne studien at som et resultat av å ha en forelder som ofte var ikke-fungerende, ble disse barna omsorgspersoner for foreldre og yngre søsken i en tidlig alder (Dunn 1993).

Som tidligere nevnt fant Strijker & Knorth (2009) at konflikt mellom biologiske foreldre og fosterforeldre kan sette barnet i en lojalitetskonflikt. Strijker & Knorth (2009) beskriver at ettersom lojalitet til foreldre er forankret i biologi og tidligere historie, mens lojalitet til fosterforeldre må opptjenes, kan en lojalitetskonflikt føre til utfordringer i relasjonen mellom fosterbarnet og fosterforeldrene. I verste fall kan dette resultere i at fosterhjems plasseringen avsluttes.

4.4 Betydningen av veiledning i tilknytning til samvær

Flere studier peker på viktigheten av veiledning i forbindelse med samvær. Taplin et al. (2015) gjennomførte en randomisert kontrollert studie av en kontaktintervensjon for fosterbarn som hadde samvær med biologiske foreldre. I den forbindelse identifisertes det lite antall studier hvor intervensjoner som var terapeutiske, barnefokuserte og med klare mål, spesielt rettet mot å forberede og støtte foreldre til samvær, som viste lovende resultater. Studien til Taplin et al. (2015) bygget videre på disse eksisterende forskningsresultatene ved å prøve en forbedret modell for kontakt mellom barn og biologiske foreldre. Også denne modellen hadde som mål å forberede og støtte foreldrene til samvær. Funnene viste at en strukturert og tilpasset veiledning til biologiske foreldre kan bidra til å forbedre kvaliteten i kontakten mellom barnet og foreldrene. Intervensjonen viste seg i tillegg å være positivt korrelert med barns velvære og stabilitet (Taplin et al. 2015).

Bullen et al. (2016) gjennomførte en systematisk oversiktsgjennomgang av tolv studier, hvor de evaluerte evidensen av intervensjoner rettet mot å forbedre kvaliteten på samvær mellom foreldre og barn som bodde i fosterhjem. Både individuell oppfølging og veiledning av foreldre og gruppeprogrammer, ble indikert å ha potensiale til å forbedre relasjonen mellom barnet og foreldrene, samt forbedre kvaliteten på samværene. Foreldrene rapporterte i tillegg om forbedret kapasitet til å håndtere egne følelser i forbindelse med samvær. Studien identifiserte behov for ekstra støtte til foreldre i direkte tilknytning til samvær, og spesielt programmer som ga emosjonell støtte til foreldre før og etter samvær ble funnet å ha positive effekter på kontaktopplevelsen og barnets trivsel og velvære (Bullen et al. 2016).

Suomi, Lucas, McArthur, Humphreys, Dobbins & Taplin (2020) gjennomførte forskning med mål om å teste effektiviteten av en kontaktintervensjon for foreldre som hadde samvær under tilsyn med sine barn. I denne sammenheng fant de fra tidligere studier at omsorgsstøtte under samvær kunne forbedre kontakten og relasjonen mellom foreldre og

barn, forbedre foreldres evne til å støtte barnet, samt at samvær av god kvalitet var positivt korrelert med barns psykososiale velvære (Nesmith 2015 i Suomi et al. 2020, Cantos, Gries & Slis 1997 i Suomi et al. 2020, Sen & Broadhurst 2011, Bullen et al. 2016, Chateaufeuf, Turcotte & Drapeau 2017, McWey, Acock & Porter 2010).

I tillegg til veiledning under samvær, fremhever forskningsresultater også betydningen av støtte og oppfølging til både biologiske foreldre og barn under overganger til og fra samvær. For eksempel bør den som transporterer barnet til og fra samvær være kjent for barnet og være i stand til å gi emosjonell støtte til barnet. Her kan fosterforeldre og andre som er involvert i å administrere samvær spille en viktig rolle (Haight, Kagle & Black 2003).

4.5 Betydningen av relasjonen mellom biologiske foreldre og fosterforeldre

Basert på 45 semistrukturerte intervjuer utført med fosterhjemsfamilier og slektskapsfosterfamilier, undersøkte Chateaufeuf et al. (2017) forholdet mellom fosterforeldre og biologiske foreldre. Resultatene viste at kvaliteten på relasjonsdynamikken varierte i henhold til følgende; hvor godt og hvor ofte samværene mellom barn og biologiske foreldre fant sted, biologiske foreldres egenskaper og fosterforeldrenes holdninger. Studien fremhevet at forholdet mellom den biologiske familien og fosterfamilien er en viktig faktor for barns trivsel, og at det er skadelig for barn å bli utsatt for konflikter mellom omsorgspersonene. Studien viser at et konfliktforhold preget av forringelser, forhandlinger og konkurranser om barnets hengivenhet og kjærlighet setter barna i en følelsesmessig usikkerhet, samt medfører ubehag og stress for barnet (Cummings, Schermerhorn, Davies, Goeke-Morey, & Cummings 2006; Baker, Mehta & Chong 2013; Neil & Howe 2004; Nesmith 2013 i Chateaufeuf et al. 2017). Det vises i denne sammenhengen til andre studier, som fremhever at barn blir engstelige når de settes i en konflikt mellom biologiske foreldre og fosterforeldre. Motsatt blir de mindre stresset når fosterforeldrene har en positiv holdning til de biologiske foreldre, og når fosterforeldrene avstår fra å dømme de biologiske foreldrene (Morrison, Mishna, Cook og Aitken 2011; Linares, Rhodes & Montalto 2010 i Chateaufeuf et al. 2017). Videre fremkommer det at fosterforeldrene må være åpne for de biologiske foreldrene, kunne gjenkjenne deres bidrag og akseptere deres begrensninger, unngå å dømme dem og akseptere at barna kan bli utsatt for en annen livsstil og verdier i kontakt med dem (Chateaufeuf et al. 2017). Det vises i denne sammenheng til Neil et al. (2003 i Chateaufeuf et al. 2017) sin studie om adoptiv- og fosterforeldres holdninger til kontakt etter plassering, hvor

de fant at de mest vellykkede kontaktordningene var de der foster- eller adoptivforeldrene viste høye nivåer av empati og sensitivitet overfor de biologiske foreldrene.

4.6 Fosterforeldres evne og vilje til å tilrettelegge for samvær

Suomi et al. (2020) trekker i sin forskningsartikkel frem at selv om fosterforeldrene ikke er til stede under samvær, spiller de en sentral rolle i å støtte barnet i forbindelse med samvær. Studien viser at fosterforeldres holdninger og relasjon til de biologiske foreldre henger nært sammen med deres vilje til å tilrettelegge for samvær. Studien fremhever at graden av involvering fosterforeldrene har i å støtte samvær, deres holdninger til samvær, og opplæringen og støtten de får som omsorgspersoner, påvirker barns opplevelser av samvær med de biologiske foreldrene (Sen & McCormack 2011 i Suomi et al. 2020). Studien trekker frem lovende resultater i tilfeller hvor fosterforeldre og biologiske foreldre i fellesskap får støtte i å dekke deres behov i håndtering av samvær. Dette viste seg også å ha en positiv effekt på deres gjensidige holdninger til hverandre (Gerring et al. 2008 i Suomi et al. 2020).

I en svensk longitudinell forskningsstudie av 20 barn som på plasseringstidspunktet var mellom 0-4 år, undersøkte Andersson (2009) kontakten mellom barn og biologiske foreldre, samt kontakten mellom barn og fosterforeldre. Funnene viste at de barna som ble kategorisert å ha trygge relasjoner, hadde fosterforeldre med en åpen holdning til de biologiske foreldrene, som forberedte barna til samvær med sine biologiske foreldre, snakket om de biologiske foreldrene på en positiv og aksepterende måte, samt lyttet til barnets skuffelser og hjalp barnet med å jobbe gjennom disse skuffelsene og bli forsonet med sin familiebakgrunn. På den andre siden fant de at barna som var kategoriserte til å ha utrygge relasjoner, hadde fosterforeldre som hadde en mer uengasjert eller negativ holdning til biologiske foreldre. Noen av disse fosterforeldrene anså det som barnets beste å være restriktive i forhold til samvær med biologiske foreldre, i et forsøk på å prøve å beskytte barnet fra skuffelsene over å stå ansikt til ansikt med sin familiebakgrunn. Følgelig var de biologiske foreldrene til den første kategorien mer positive til fosterforeldrene og barnets opphold i fosterhjemmet, enn foreldrene i den andre kategorien. Studien fant at relasjonen mellom fosterforeldre og biologiske foreldre så ut til å være sammenvevd med relasjonen mellom barnet og fosterforeldrene. Studien fremhever at fosterforeldrene, gjennom sin tilstedeværelse og holdninger til de biologiske foreldrene, samt gjennom forberedelsen av barna til samvær med biologiske foreldre, i stor grad påvirker hvordan disse barna håndterer tilknytningen og følelsen av å tilhøre to familier (Andersson 2009).

Sen & Broadhurst (2011) sin forskningsgjennomgang så på daværende tilgjengelig evidensgrunnlag for kontakt mellom barn plassert utenfor hjemmet og biologiske foreldre. Fosterplasseringer viste seg å være mer stabile i de tilfeller hvor kontakt og samvær med biologiske foreldre ble oppmuntret. De fant at fosterforeldre var avgjørende for å støtte og hjelpe barn i forhold til gjennomføring av samvær. Sen & Broadhurst (2011) fant videre at selv om fosterforeldre stort sett viste en positiv holdning til kontakt, var negative holdninger også vanlige, og oftest der hvor det ble opplevd negative effekter på barnet som påvirket plasseringen. Også denne forskningsgjennomgangen trekker frem viktigheten av støtte og veiledning til fosterforeldre, og fremhever at i de tilfellene hvor fosterforeldrene ikke får det, og hvor ansvaret for å fremme kontakt mellom barn og biologiske foreldre legges på fosterforeldre, er det usannsynlig at dette vil lykkes (Sen & Broadhurst 2011).

Også øvrige studier har vist at fosterforeldres holdninger til samvær mellom barn og biologiske foreldre er av betydning, og fremhever i denne sammenheng viktigheten av at fosterforeldre viser sensitivitet, empati og aksept ovenfor biologiske foreldres deltagelse- og involvering i barnet (Neil et al. 2003 i McWey et al. 2010). Kontakt og samvær mellom barn og biologiske foreldre beskrives å være mest vellykket når fosterforeldre har disse egenskapene og ser verdiene av kontakt. Videre har samvær vist seg å være gunstig for barnet når fosterforeldre ikke forsøker å ta den biologiske forelderens plass. Når samvær er preget av samarbeid snarere enn konflikt mellom fosterforeldre og biologiske foreldre, kan barnet opprettholde en følelse av tilhørighet til begge familiene (Neil et al. 2003 i McWey et al. 2010).

4.7 Samværs påvirkning på barn i fosterhjem

Forskning viser at kontakt og samvær er helt sentralt for barn for å kunne opprettholde sin identitet og relasjon til biologisk familie (Taplin et al. 2015). I det følgende presenteres forskning som har undersøkt hvordan samvær påvirker barn som bor i fosterhjem.

4.7.1 Gjentakende gjenforeninger og separasjoner

Haight et al. (2003) gjennomgikk daværende eksisterende forskning rundt samvær, og fant et komplekst og variert bilde av opplevelsen, kvaliteten og effekten av samvær, i tillegg til at både barns og biologiske foreldres opplevelser av samvær varierte i stor grad. Både barn, biologiske foreldre og fosterforeldre rapporterte om en rekke av emosjonelle og atferdsmessige reaksjoner hos barn i forbindelse med samvær, herunder smertefulle følelser

om separasjon. Samvær ble funnet å kunne medføre at biologiske foreldre og barn gjentatte ganger gjenopplever vanskelige følelser knyttet til gjenforening og separasjon. Både barns og biologiske foreldres atferd før, under og etter samvær reflekterte disse følelsene, som kunne komme til uttrykk gjennom gråt, sinneutbrudd eller tilbaketrekning (Haight et al. 2003).

Boyle (2015) gjennomført en forskningsgjennomgang av 11 studier hvor det ble undersøkt hvordan kontakt med biologiske foreldre påvirket barn i fosterhjem og adoptivhjem. Også denne gjennomgangen avdekket at samvær kunne forlenge barnets følelse av tristhet ettersom barnet under samværene ble minnet om glade minner og smertefulle separasjoner. Noen barn følte seg sterkt fornærmet over å bli skilt fra sine biologiske foreldre, spesielt hvis de hadde positive opplevelser under samvær. Barna kunne i disse tilfellene fortsette å idealisere de biologiske foreldrene. Gjennomgangen viste videre at barna klandret seg selv eller deres nye familier for årsaken til at de ble plassert. Noen biologiske foreldre forverret barnas følelser av ambivalens ved å fremstå som kritiske til plasseringen eller snakke med barn om hjemreise. Gjennomgangen viste at kontakt med biologiske foreldre også ga noen barn mulighet til å løse ambivalente følelser rundt tapet av den biologiske familien, og det at barna fikk se at foreldrene fortsatt brydde seg om dem, hjalp dem til å komme over denne følelsen av tap. Samvær ble funnet å hjelpe disse barna å komme over følelser av fornektelse, sinne og tristhet som oppsto i forbindelse med plasseringen (Boyle 2015).

4.7.2 Samværs påvirkning på barnets tilknytning

Forskningsgjennomgangen til Boyle (2015) avdekket at samvær kunne hjelpe barn til å danne trygg tilknytning til sine nye omsorgspersoner. Dette var tilfelle når de biologiske foreldrene viste en aksepterende holdning til de nye omsorgspersonene, samt hvor der var en relasjon og tilnærming mellom foreldre og fosterforeldre som var preget av samarbeid. Barna opplevde da aksept fra sine biologiske foreldre til å danne ny tilknytning til de nye omsorgspersonene. På samme måte viste gjennomgangen at barna hadde større sannsynlighet for å ha nytte av samvær med biologiske foreldre når de nye omsorgspersonene hadde en åpen holdning til kontakten. Dataene avslørte også at kontakt og samvær kunne forverre tilknytningsvansker, dersom barn fortsatte å oppleve avvisning fra biologiske foreldre under samvær. Barna vendte da tilbake til sin usikre tilknytningsatferd gjennom å bli klengete, kontrollerende, trassig, tilbaketrukket eller hyperaktiv. Sengevæting og søvnproblemer var også reaksjoner som viste seg rundt tidspunkt for samvær. Disse utfordringene ble beskrevet å hindre barna i å utvikle sunne og trygge tilknytninger til sine nye familier. Biologiske foreldre ble beskrevet å

undergrave dette ytterligere under samvær gjennom å love barna at de skulle få flytte hjem igjen, eller ved å få barnet til å føle skyld for deres forhold til den nye familien. Funnene viser således at selv om kontakt kan hjelpe noen barn med å løse tilknytningsvansker og ambivalente følelser rundt tap, har det motsatt effekt for andre (Boyle 2015).

4.7.3 Samværs påvirkning på barnets trivsel og velvære

Forskning har vist at barn som bor i fosterhjem og som har samvær med sine biologiske foreldre, opplever mer stress, mindre trivsel og større lojalitetskonflikter (Neil et al. 2003 i Stang & Baugerud 2018, Farmer & Pollick 1998 i Stang & Baugerud 2018, Leathers 2003 i Stang & Baugerud 2018). Andre studier viser imidlertid positive assosiasjoner mellom samvær med biologiske foreldre og barnets trivsel (Cantos, Gries & Slis 1997 i Stang & Baugerud 2018, McWey & Mullis 2004 i Stang & Baugerud 2018).

Den tidligere nevnte forskningsgjennomgangen til Boyle (2015) viste at samvær bidro til å lette barnas angst for hvordan det gikk med de biologiske foreldrene. Sistnevnte gjaldt spesielt for de barna hvor biologiske foreldre hadde spesifikke vansker knyttet til rusmisbruk eller psykiske problemer.

4.7.4 Betydningen av samværets kvalitet

Forskningsgjennomgangen til Sen & Broadhurst (2011) viser at samvær som er dårlig planlagt, av dårlig kvalitet og ikke er støttet, kan være skadelig for barnet og medføre ustabilitet og brudd i plasseringen. Viktigheten av støttet kontakt understrekes. Både støtte til barnet, biologiske foreldre og fosterforeldre fremheves som nødvendig for vellykkede samvær (Sen & Broadhurst 2011).

4.8 Tilsyn

Det eksisterer begrenset med forskning som omhandler overvåking av samvær i form av tilsyn. Tilgjengelig forskning har funnet at når tilsynet er for påtrengende, kan det bli plagsomt for biologiske foreldre, samt virke avskrekkende for deres kontakt med barnet. Biologiske foreldre med begrensede foreldreferdigheter kan finne det vanskelig å engasjere seg med barna sine under overvåkede samvær, og da spesielt når det legges begrensninger på deres atferd og samtaleemner (Höjer 2009 i Suomi et al. 2020, Bullen et al. 2016). Videre viste forskningsgjennomgang til Sen & Broadhurst (2011) at biologiske foreldre stert mislikte opplevelsen av å bli overvåket under samvær med barna sine.

4.9 Sammenheng mellom hyppighet av samvær og gjenforening

McWey & Cui (2021) undersøkte hvorvidt hyppigere kontakt mellom fosterbarn og biologiske foreldre hadde sammenheng med kortere tid i fosterhjem. Utvalget besto av 47 barn mellom 6-17 år. Funnene viste at hyppigere kontakt med biologiske mødre var assosiert med færre kumulative dager i omsorg utenfor hjemmet (McWey & Cui 2021).

Også den tidligere nevnte systematiske oversiktsgjennomgangen til Sen & Broadhurst (2011) fant at barn som har jevnlig samvær med biologiske foreldre har større sannsynlighet for en gjenforening. Oversikten fant at kvalitetskontakt, særlig i kombinasjon med andre positive tiltak som for eksempel støtte til biologiske foreldre, barn og fosterforeldre, økte sannsynligheten for familiegjenforening (Sen & Broadhurst 2011).

5 FORSKNINGSMETODE

Problemstillingen for denne masteroppgaven er hvilke erfaringer og opplevelser tilsynspersoner har med det økte samværsomfanget mellom barn og biologiske foreldre i etterkant av dommene fra EMD. Kvalitativ metode ble vurdert å være best egnet for denne undersøkelsen, da metoden er særlig egnet til å undersøke menneskers opplevelser, tanker og erfaringer, og hvor målet er å oppnå en nyansert forståelse av forskningsspørsmålet (Malterud 2012:18-19, Malterud 2017:30-31, 35-36).

Kapitlet starter med en kort presentasjon av kvalitativ metode, samt en grundigere redegjørelse av fremgangsmåte og gjennomføring av valgte metode og undersøkelsen i sin helhet. Kapitlet avsluttes med en diskusjon av etiske vurderinger og betraktninger som har vært relevante for arbeidet med denne undersøkelsen.

5.1 Kvalitativ metode

Kvalitativ metode er forankret i det fortolkende paradigmet og bygger på teorier fra hermeneutikken, fenomenologien og sosialkonstruktivismen. Kvalitative metoder inneholder et omfattende spekter av strategier for systematisk innsamling, organisering og tolkning av skriftlig(gjort) materiale, eksempelvis fra samtale, observasjon, video eller skriftlig kildemateriale. Kvalitative metoder er særlig egnet til å undersøke menneskers meninger, erfaringer, opplevelser, forventninger, motiver og holdninger. Empiriske data bearbeides og analyseres med sikte på en vitenskapelig sammenfatning av kvaliteter, egenskaper eller karaktertrekk ved det som studeres. Fokus er på meningsinnholdet, og målet er å oppnå en nyansert forståelse av et fenomen (Malterud 2012:18-19, Malterud 2017:30-31, 35-36, Jørgensen, Christensen & Linneberg 2016:85-86).

5.2 Undersøkelsen

5.2.1 Utvalg og rekruttering

Man bør etterstrebe å etablere et strategisk utvalg av informasjonssterke deltakere som har mest mulig potensial til å belyse forskningsspørsmålet. En fokusert problemstilling, et solid teorigrunnlag, deltakere som kan formidle mye og variert om forskningsspørsmålet, samt godt egnede analysestrategier gjør at man trenger færre deltakere (Kvale 1996 i Malterud 2017:63, 65, Malterud 2012:43, Jørgensen et al. 2016:87-88). Når det gjelder utvalget i denne undersøkelsen ble ikke antall deltakere bestemt på forhånd. Dette i tråd med Malteruds

(2017:66) anbefaling om å følge en strategi som underveis sikrer informasjonsstyrken i utvalget ved hjelp av trinnvis rekruttering og analyse.

For å sikre at deltagerne hadde tilstrekkelig erfaring til å belyse forskningsspørsmålet, ble det vurdert som viktig å rekruttere fra store og mellomstore barneverntjenester. Geografisk spredning ble også ansett som viktig med tanke på å sikre deltagerens anonymitet. Rekrutteringen ble gjennomført via kontakt med de ulike barneverntjenestenes ledelse. Disse ble kontaktet via e-post med forespørsel om å sende henvendelsen videre til aktuelle tilsynspersoner. Vedlagt e-posten lå skjema for informert samtykke (vedlegg 2), som inneholdt informasjon om prosjektet, hva det ville innebære å stille til intervju, og samtykkeerklæring. I informasjonsskrivet framkom også utvalgskriterium om at tilsynspersonene skulle være ansatte i de respektive tjenestene og at de skulle ha som arbeidsoppgave å gjennomføre tilsyn under samvær. Det ble i informasjonsskrivet ikke tatt med utvalgskriterium som omhandlet hvor lenge tilsynspersonene hadde jobbet med tilsyn under samvær. I ettertid ble det synlig at dette med fordel kunne vært tatt med, da flere tilsynspersoner som hadde jobbet kort tid (1-2 år) tok kontakt. Ved et tilfelle var det også en tilsynsperson som ønsket å delta, men som ble vennlig avslått da denne uttalte spesielt sterke synspunkter rundt forskningsspørsmålet. Dette for å forebygge mulige uønskede skjevheter i utvalget (Malterud 2017:63).

Dagen etter de første henvendelsene ble sendt, forelå det et tilstrekkelig antall deltakere til å starte opp med intervjuer. Etter kontakt med de ulike deltakerne som meldte sin interesse, ble det avtalt tidspunkt for intervju med fire av dem. Det forelå i tillegg en femte tilsynsperson som det ble gjort avtale med at denne kunne kontaktes dersom det ble aktuelt å gjennomføre ytterligere intervjuer. Samtlige av informantene oppfylte utvalgskriteriene som på forhånd var bestemt. I etterkant var det en tilsynsperson som trakk seg, og det foreløpige utvalget besto da av tre tilsynspersoner som alle hadde ulik utdanning og yrkeserfaring, i tillegg til den ene tilsynspersonen det forelå avtalt om å kontakte dersom det ble aktuelt med flere intervjuer. To av deltakerne hadde 3-årig sosialfaglig utdanning, hvorav den ene i tillegg hadde flere videreutdanninger. Den tredje hadde utdanning som besto av ulike årsstudium, samt hadde gjennomført relevante kurs av mer langvarig karakter. Utvalget besto av begge kjønn. Samtlige av deltakerne hadde jobbet som tilsynsperson mellom 7-8 år. Alle hadde derfor erfaring med å være tilsynsperson under samvær både før og etter dommene fra EMD som ligger til grunn for denne oppgaven.

5.2.2 Gjennomføring av intervjuene

Det kvalitative forskningsintervju er en aktiv kunnskapsproduksjonsprosess, hvor kunnskap konstrueres i interaksjonen mellom intervjueren og intervjupersonen. Under intervjuet inntar forskeren en spørrende og lyttende tilnærming. Intervjuet skal vise åpenhet for nye og uventede fenomener, samt søke å innhente så omfattende og forutsetningsløse beskrivelser som mulig av temaet som undersøkes (Kvale & Brinkmann 2015:22, 36, 37, 47-49, 83, Jørgensen et al. 2016:86).

Det ble brukt semistrukerert intervju med en intervjuguide som inneholdt bestemte tema og spørsmål (vedlegg 3). Spørsmålene er kjennetegnet ved at de har åpne svaralternativer (Kvale & Brinkmann 2015:48, Malterud 2012:18). Temaene og spørsmålene ble i denne sammenheng utarbeidet med bakgrunn i forskningsspørsmålene. Samtlige intervjuer ble gjennomført i perioden april-mai 2022. To av intervjuene ble gjennomført digitalt via Teams, mens det tredje intervjuet ble gjennomført via fysisk oppmøte. Alle intervjuene ble tatt opp på lydbånd og senere anonymisert og transkribert til tekst.

I henhold til intervjuguiden startet intervjuene med åpne spørsmål hvor intervjupersonene sto ganske fritt til å fortelle rundt temaene. Intervjuene forløp noe ulikt, og samtalene måtte styres i varierende grad. Det ble etterstrebet å lytte åpent og ha en spørrende og nysgjerrig tilnærming, men samtidig holde samtalene fokusert. Under et av intervjuene måtte intervjupersonen gjentagende ganger styres tilbake mot temaene i intervjuguiden. For å få tilstrekkelig rike og utdypende beskrivelser fra intervjupersonenes opplevelser og erfaringer, måtte det benyttes utdypingsspørsmål i samtlige intervjuer.

5.2.3 Transkripsjon

Å transkribere betyr å transformere, det vil si å skifte fra en form til en annen. Intervjuene i denne undersøkelsen ble transkribert fra muntlig til skriftlig form. Dette gjør intervjusamtalene mer strukturerte ved at det blir lettere å få oversikt over materialet, samt gjør materialet mer tilgjengelig for analyse. Lydopptakene og den skrevne teksten danner sammen grunnlaget for den påfølgende meningsanalysen (Kvale & Brinkmann 2015:46, 205-206, Malterud 2012:96-97).

Under transkriberingen ble intervjuene gjengitt så ordrett som mulig, men av personvern hensyn ble dialekt ikke tatt med i det skriftlige materialet. Det ordrette talespråket ble derfor skrevet om til det Kvale & Brinkmann (2015:207) beskriver som skriftspråkstil.

5.3 Analyse

Det fins mange ulike analysemetoder å velge mellom. For denne undersøkelsen ble det vurdert å være mest formålstjenlig å benytte en metode som vektla tverrgående analyse, ettersom likhetstrekk, forskjeller og variasjoner i erfaringer og opplevelser fra flere deltakere skulle fortolkes og sammenfattes (Malterud 2017:92-93). Malterud (2012a) har utviklet en egen pragmatisk metode for tematisk tverrgående analyse av kvalitative data, kalt systematisk tekstkondensering. Denne ble valgt fordi metoden er utviklet med sikte på å gi nybegynnere en enkel innføring i analyseprosessen, samt fordi veilederne av denne undersøkelsen hadde god kjennskap til metoden. Metoden består av flere analysetrinn som vil bli presentert nærmere i de følgende avsnittene.

5.3.1 Identifisering av tema

Under første del av analysen er hensikten å bli kjent med materialet. Man leser gjennom transkripsjonene og forsøker å danne seg et helhetsbilde, samtidig som man vurderer mulige temaer som kan være aktuelle for den videre analyseprosessen (Malterud 2017:99). Etter å ha lest gjennom samtlige transkripsjoner forelå følgende foreløpige temaer som intuitivt hadde vekket oppmerksomheten:

Figur 1. Foreløpige temaer fra første analysetrinn

Malterud (2012a) anbefaler et omfang på 4-8 temaer. Allerede i dette første analysesteget ble det erfart utfordringer med å begrense materialet, og det endte opp med til sammen 12 ulike foreløpige temaer (se figur 1). Dette ses i sammenheng med at identifisering av tema ble gjort individuelt for hver transkripsjon, og at disse ikke ble sett i sammenheng med hverandre på

dette stadiet. Av frykt for å utelukke aktuelle temaer for tidlig i analyseprosessen ble alle temaene beholdt midlertidig.

5.3.2 Koding i meningsbærende enheter

I det andre analysetrinnet identifiseres og organiseres deler av teksten som kan belyse forskningsspørsmålet. Deretter starter man koding, som innebærer å identifisere, klassifisere og sortere meningsenheter som er relatert til temaene. Kodingen innebærer dekontekstualisering ved at man midlertidig fjerner deler av teksten fra sin opprinnelige kontekst for tverrkasussyntese (Malterud 2012a, Malterud 2017:101). Dette ble gjennomført ved at transkripsjonene i første omgang ble lest grundig gjennom flere ganger, samtidig som deler av teksten ble merket med ulike farger og koder. Fargene representerte de ulike intervjupersonene, mens kodene representerte temaene fra forrige analysetrinn. Deretter ble disse kopiert ut av den opprinnelige teksten og satt sammen i egne dokumenter for hver kode.

Under dette trinnet utdypes navnene og egenskapene til kodegruppene fra temaene fra første analysetrinn (Malterud 2012a). Det ble tydelig allerede på dette stadiet at temaet «medvirkning» gjenspeilet tidligere kunnskap. Det framkom ingen nye fenomener innenfor temaet knyttet til problemstillingen. Denne kodegruppen ble derfor tatt ut av materialet for videre analyse. Det ble også besluttet å ta ut temaet «tilsynspersonene får mangelfull informasjon», da dette andre analysetrinnet synliggjorde at det forelå for lite materiale omhandlende temaet til å kunne gå videre med det.

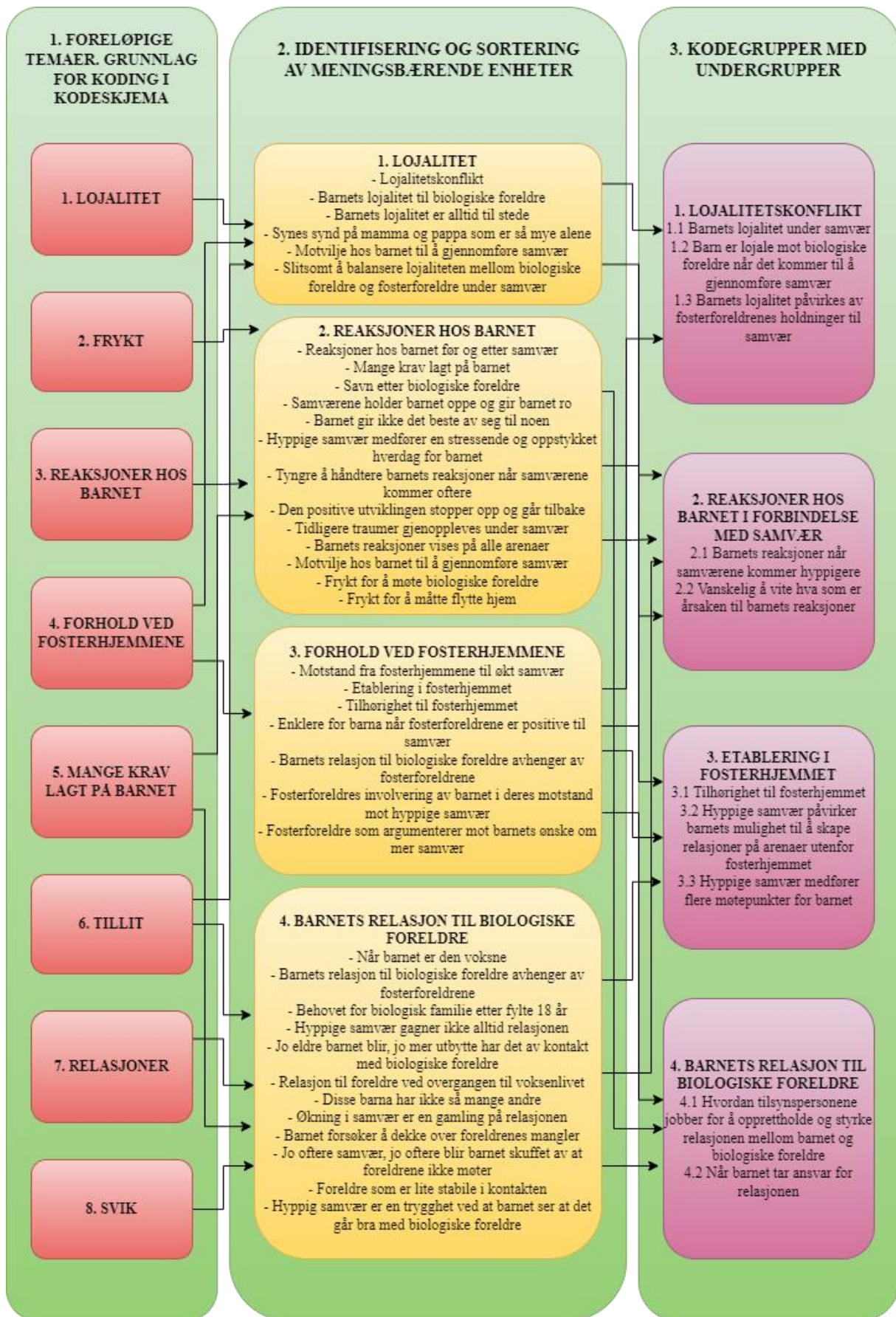
5.3.3 Sortering i kodegrupper og undergrupper

De empiriske dataene er nå redusert til et dekontekstualisert utvalg av meningsbærende enheter, sortert som tematiske kodegrupper på tvers av deltakerne. Det tredje analysetrinnet innebærer en systematisk abstraksjon av meningsbærende enheter innenfor hver av kodegruppene (Malterud 2012a).

Under dette trinnet ble det sett nærmere på hver kodegruppe og disse ble sortert i ytterligere undergrupper. Det framkom da både kodegrupper med en omfattende mengde materiale, samt kodegrupper hvor det var utfordrende å etablere tilstrekkelig antall undergrupper. Årsaken til sistnevnte var for lite materiale å bygge en grundig analyse på. Det ble med andre ord synliggjort behov for å gjøre justeringer. Kodegruppene «Motvilje hos barnet» og «Trygghet» ble tatt ut da de ikke inneholdt nok materiale til å kunne gi tilstrekkelige rike beskrivelser for videre analyse. Også noen av de andre kodegruppene ble

vurdert ikke å være tilstrekkelig nøyaktig til å inkludere rike nok beskrivelser. Det ble imidlertid ansett som viktig å ha med noen av de meningsbærende enhetene fra disse kodegruppene i den videre analysen. Dette ble løst ved at tema 2: «Frykt» ble tatt inn i kodegruppe 2: «Reaksjoner hos barnet», tema 5: «Mange krav lagt på barnet» ble tatt inn i kodegruppene 2: «Reaksjoner hos barnet» og 4: «Barnets relasjon til biologiske foreldre», tema 6: «Tillit» ble tatt inn i kodegruppene 1: «Lojalitet» og 4: «Barnets relasjon til biologiske foreldre» og tema 8: «Svik» ble tatt inn i kodegruppe 4: «Barnets relasjon til biologiske foreldre».

Etter ovennevnte prosess gjenstod 4 kodegrupper som alle inneholdt rike mengder meningsbærende enheter. Prosessen er illustrert gjennom figur 2 på neste side.

Figur 2. Eksempel fra analyseprosessen

5.3.4 Kondensering av kodegruppene

Ved å gjennomgå hver meningsenhet i undergruppene reduseres nå innholdet til et kondensat, det vil si et kunstig sitat som så langt det er mulig opprettholder den originale terminologien (Malterud 2012a). Under denne fasen ble det erfart å ha meningsenheter som ikke kunne inkorporeres i kondensatene. Når dette skjer må man ifølge Malterud (2012a) vurdere om meningsenheten tilhører den opprinnelige undergruppen, om den tilhører en annen undergruppe, eller om det ikke er en meningsenhet likevel. Enkelte meningsenheter ble flyttet til andre undergrupper, mens andre ble tatt ut. Noen ble beholdt i sin opprinnelige kodegruppe og samtidig tatt med videre i en annen gruppe, da samme tekst inneholdt ulike meningsbærende enheter.

5.3.5 Presentasjon i form av analytisk tekst

Kondensatene danner grunnlaget for den analytiske teksten hvor funnene presenteres, men først må dataene rekontekstualiseres. De frakoblede tekstelementene ses sammen med helheten for å sikre at resultatene gjenspeiler gyldigheten til den opprinnelige konteksten (Malterud 2012a). I dette tilfellet ble kondensatene vurdert å fortsatt gjenspeile den opprinnelige teksten. Det ble imidlertid under denne fasen besluttet å ta ut undergruppene 1.1: «Barnets lojalitet under samvær» og 3.2: «Hyppige samvær påvirker barnets mulighet til å skape relasjoner på arenaer utenfor fosterhjemmet» (jfr. figur 2 på forrige side). Førstnevnte ble vurdert å ikke gi funn av tilstrekkelig betydning for denne undersøkelsen, mens sistnevnte fremsto som noe fremmed sett i sammenheng med de øvrige kodegruppene og undergruppene.

5.4 Metodediskusjon

Innenfor kvalitativ metode stilles det flere krav til forskningsmetodikk og resultatene man har kommet frem til (Malterud 2017:125). Troverdighet, styrke og overførbarhet av kunnskap diskuteres ifølge Kvale & Brinkmann (2015:272) innenfor samfunnsvitenskapene i sammenheng med begrepene refleksivitet, validitet, reliabilitet og relevans. I det følgende vil det bli redegjort nærmere for disse.

5.4.1 Refleksivitet

Refleksivitet innebærer at forskeren er oppmerksom på og stiller kritiske spørsmål til egen rolle, posisjonering, motiver, bakgrunn, perspektiver og forforståelse under hele

forskningsprosessen. Det er avgjørende at forskeren erkjenner og overveier betydningen for hvordan eget ståsted har påvirket undersøkelsen og de resultatene man har kommet frem til (Malterud 2017:19-21, 48, Malterud 2012:133-134, Jørgensen et al. 2016:99).

I dette tilfellet var egen teoretiske bakgrunn, yrkeserfaring og forforståelse en viktig side av motivasjonen for undersøkelsen. Egen arbeidserfaring fra en kommunal barneverntjeneste hadde allerede gitt erfaringer som følge av endringer etter dommene fra EMD, og det var i denne sammenheng erkjent at det forelå en forforståelse om at barneverntjenestene hadde for lite fokus på å jobbe med en opprettholdelse og styrking av relasjonen mellom barn og biologiske foreldre under samværene. I tråd med litteraturen ble det etterstrebet å innta et åpent sinn under hele prosessen, med plass for nysgjerrighet for uventede konklusjoner.

5.4.2 Validitet

Overveielser om validitet skal ifølge Malterud (2017:25) gjøres i alle ledd i forskningsprosessen, og man skiller mellom intern validitet og ekstern validitet.

Når det gjelder intern validitet skal forskeren overveie validiteten av hva undersøkelsen forteller noe om (Kvale 1996 i Malterud 2017:23-24). Gyldigheten forutsetter at det er konsistens og sammenheng mellom problemstilling, forskningsmetode, utvalg, teoretisk referanseramme og funn (Jørgensen et al. 2016:98, Malterud 2017:23-24). I dette tilfelle ble problemstillingen endret og justert i flere omganger i forsøk på å få denne mest mulig presis. Det er vanskelig å selv skulle bedømme om relevansen av formuleringen kunne vært bedre, men funnene vurderes å gi svar på problemstillingen. Når det gjelder forskningsmetode ble det benyttet semistrukturerte intervjuer, som er godt egnet for å undersøke intervjupersoners opplevelser, meninger og erfaringer. I ettertid kan man vurdere hvorvidt fokusgruppeintervju kunne bidratt til at intervjupersonene nyanserte hverandres beskrivelser, og hvordan dette eventuelt ville påvirket funnene. Styrkene når det gjelder utvalget er at alle intervjupersonene hadde relativt lang erfaring som tilsynsperson under samvær. I tillegg besto utvalget av tilsynspersoner fra ulike deler av landet, som uavhengig av hverandre fortalte om mange lignende erfaringer og opplevelser. En svakhet ved utvalget må imidlertid sies å være antallet. Et større utvalg kunne muligens gitt enda flere nyanser og beskrivelser rundt problemstillingen. De empiriske dataene ble likevel vurdert å ha tilstrekkelig omfang og bredde til å kunne belyse forskningsspørsmålet. Det ble derfor vurdert å ikke være nødvendig å gjennomføre ytterligere intervjuer. Oppklarende spørsmål underveis i intervjuene var viktige bidrag til det Malterud (2012:132) beskriver som dialogisk

validering. Videre ble den teoretiske referanserammen med sine teoretiske perspektiver, ansett å være godt egnet til å forstå de fenomenene som framkom av resultatene. Det har imidlertid vært utfordrende å finne tilstrekkelig relevant forskning på området av nyere data. Nyere forskning kunne bidratt til å styrke den interne validiteten ytterligere. Når det gjelder konsistens mellom datamaterialet, analysen og fremstillingen av funnene, er det utfordrende å svare på den interne validiteten. Dette da ingen andre har lest gjennom råmaterialet og gjennomført de respektive analysetrinnene. At dette er gjort på egenhånd må nødvendigvis anses som en svakhet. Analysemetoden antas likevel å ha vært den best egnede med tanke på manglende erfaring med analyse.

Ekstern validitet handler om hvorvidt funnene kan overføres til andre sammenhenger, kontekster eller personer (Malterud 2017:65). De funnene som er gjort i denne undersøkelsen kan ikke påstås å være gyldige for alle tilsynspersoner eller barn som bor i fosterhjem og har samvær med biologiske foreldre. Funnene vurderes likevel å gi relevant og nyttig innsikt for barneverntjenestene og det arbeidet dem gjør knyttet til samvær mellom barn og biologiske foreldre. Funnene peker på noen viktige fenomener som kommunale barneverntjenester bør være særlig oppmerksomme på. Et av disse er tilsynspersonenes opplevelser av enkelte fosterforeldres holdninger til hyppige samvær. Et annet er at det framkommer store ulikheter i måten tilsynspersonene beskriver å jobbe på. Funnene vil imidlertid bli redegjort nærmere for i kapittel 6, samt i kapittel 7 som omhandler diskusjon av disse. I kapittel 8 om konsekvenser og implikasjoner vil den eksterne validiteten bli framhevet ytterligere.

5.4.3 Reliabilitet

Reliabilitet handler om konsistens og troverdighet av forskningsresultatene, og behandles ifølge Kvale & Brinkmann (2015:276) ofte i sammenheng med hvorvidt et forskningsresultat kan reproduseres på andre tidspunkt av andre forskere. Innenfor kvalitativ forskning er det imidlertid ifølge Malterud (2017:24) et mål å utnytte mangfoldet og erkjenne at det finnes flere gyldige versjoner av kunnskapen. Repeterbarhet av kunnskapen er derfor sjelden er kriterium på at pålitelighet er ivaretatt i kvalitative forskningsprosesser (Malterud 2001a i Malterud 2017:25). Etterprøvbarehet må derfor sikres på andre måter, blant annet ved intersubjektivitet. Når det gjelder intervjuer handler dette blant annet om hvorvidt intervjupersonene ville svart det samme eller endret sine svar i et intervju gjennomført av andre. Reliabilitet er derfor viktig når det kommer til utformingen av intervjuguide og hvordan spørsmålene stilles. Et eksempel kan være dersom intervjueren stiller ledende spørsmål. Dette kan svekke funnenes reliabilitet ved at spørsmålene påvirker svarene.

Innenfor kvalitativ metode vil, som tidligere nevnt, forskeren alltid i varierende grad påvirke resultatene, og intersubjektivitet er derfor sentralt (Kvale & Brinkmann 2015:276, Malterud 2012:101, Malterud 2017:92). For å øke reliabiliteten og motvirke en vilkårlig subjektivitet fra forskerens side anbefaler Kvale & Brinkmann (2015:276) at flere ulike forskere både transkriberer og analyserer datamaterialet uavhengig av hverandre, for slik å se om man kommer fram til samme resultat. Som tidligere nevnt ble intervjuene gjennomført, transkribert og analysert på egenhånd. Dette anses som en svakhet ved reliabiliteten. Reliabiliteten er forsøkt ivaretatt ved å redegjøre grundig for de analysetrinnene som er gjennomført, samt de valg som er tatt underveis, slik at leserne skal kunne forstå de tolkningene og konklusjonene det er kommet frem til (Malterud 2012:101, Malterud 2017:92).

5.4.4 Relevans

Relevans referer til hvorvidt forskningen bidrar til utvikling av ny kunnskap eller erkjennelse som kan brukes til noe (Jørgensen et al. 2016:99-100, Malterud 2017:21). Relevansen for denne undersøkelsens vil bli redegjort nærmere for i kapittel 7 som omhandler diskusjon av funnene, samt i kapittel 8 om konsekvenser og implikasjoner.

5.5 Etiske vurderinger

Ifølge Kvale & Brinkmann (2015:102) er det fire områder som tradisjonelt diskuteres i etiske retningslinjer for forskere, herunder informert samtykke, fortrolighet, konsekvenser og forskerens rolle. Når det gjelder forskerens rolle har dette blitt redegjort for under punkt 5.4.1 om refleksivitet. De øvrige vil bli redegjort for i de påfølgende avsnittene.

5.5.1 Informert samtykke

Informert samtykke innebærer at deltagerne er informert om prosjektets formål og hovedtrekkene i prosjektets metode og design, samt potensielle risikoer og fordeler ved å delta i prosjektet. Deltagerne bør videre motta informasjon om fortrolighet og hvem som vil kunne få adgang til datamaterialet. Videre innebærer informert samtykke at man sikrer at alle involverte deltar frivillig og at de er gjort kjent med retten til å trekke seg ut av prosjektet. Deltagerne bør i tillegg få informasjon om deres adgang til kopi av den transkriberte teksten og analysen av dataene (Kvale & Brinkmann 2015:104-105, Malterud 2012:142, Jørgensen et al. 2016:100). Ovennevnte ble ivaretatt gjennom et eget skjema for informert samtykke (vedlegg 2) som intervjupersonene fikk tilsendt under rekrutteringsprosessen (jf. punkt 5.2.1),

samt gjentatt som muntlig informasjon i forkant av intervjuene. Intervjupersonene ble bedt om å levere underskrevet samtykkeskjema i forkant av intervjuene, noe samtlige gjorde.

5.5.2 Fortrolighet

Fortrolighet viser ifølge Kaiser (2012 i Kvale & Brinkmann 2015:106) til enigheten med informantene om hva som kan gjøres med dataene som er innhentet gjennom deres deltagelse. Som regel innebærer dette at datamateriale som kan identifisere informantene ikke avsløres (Kvale & Brinkmann 2015:106).

Før man starter med innsamling av data må man sikre at man har nødvendige godkjenninger. Alle prosjekter som faller inn under personopplysningsloven skal meldes til Norsk senter for forskningsdata (NSD). Personopplysninger er opplysninger som kan knyttes til enkeltpersoner (Malterud 2012:61-62). Det innsamlede datamaterialet i denne undersøkelsen utgjorde lydfilene fra intervjuene. Datainnsamlingen og oppbevaringen av disse ble vurdert og godkjent av NSD (vedlegg 1) i forkant av rekrutteringsprosessen. I tillegg ble alle personopplysninger fra lydopptakene enten anonymisert eller utelukket i transkripsjonene.

5.5.3 Konsekvenser

Konsekvenser viser til det etiske prinsippet om velgjørenhet, og går ut på at risikoen for at deltager tar skade av å delta i forskningsprosjektet skal være lavest mulig. Forskeren har et ansvar til å reflektere over mulige konsekvenser forskningen kan ha både for den enkelte deltager og for den gruppen deltageren representerer. Fra et nytteperspektiv bør summen av fordeler for deltakerne i forskningen og betydningen av den oppnådde kunnskapen, veie tyngre enn potensielle risikoer for å skade deltakerne (Kaiser 2015, Kvale & Brinkmann 2015:96,107, Malterud 2012a). For dette tilfelle var det tre grupper som kun indirekte ble en del av undersøkelsen, nemlig barna, de biologiske foreldrene og fosterforeldrene. Dette kjennes spesielt ubehagelig ovenfor fosterforeldrene, som ved flere tilfeller omtales negativt av intervjupersonene, uten at de får mulighet til å fortelle sin versjon. Det var ikke reflektert grundig nok i forkant over mulige konsekvenser undersøkelsen kunne ha for denne gruppen. Det vurderes likevel å være viktig at den aktuelle informasjonen kommer frem, da det sett fra et nytteperspektiv vil kunne være til nytte for de barna det gjelder.

6 PRESENTASJON AV FUNNENE

Etter prosessen med tekstreduksjon og analyse ble materialet organisert rundt fire hovedtemaer: 1: Lojalitetskonflikt, 2: Barnets relasjon til sine biologiske foreldre, 3: Tilhørighet til fosterhjemmet og 4: Reaksjoner hos barnet i forbindelse med samvær. I det følgende presenteres de viktigste funnene fra disse temaene.

6.1 Lojalitetskonflikt

6.1.1 Barn er lojale mot biologiske foreldre når det kommer til å gjennomføre samvær

Alle intervjupersonene beskriver på ulike måter at barnet bærer med seg sin lojalitet til sine biologiske foreldre hele tiden, også under samvær, og at jo hyppigere det gjennomføres samvær, jo oftere kjenner barnet på en lojalitetskonflikt.

Underveis i intervjuene kommer det frem flere historier om barn som gjennomfører samvær selv om de ifølge intervjupersonene egentlig ikke har lyst. To av intervjupersonene beskriver ofte å oppleve motstand fra barn til å gjennomføre samvær. Den tredje beskriver å oppleve dette sjeldent. Barnets lojalitet til biologiske foreldre blir trukket frem som hovedgrunnen til at barna likevel gjennomfører samvær. En av intervjupersonene deler dette eksempelet om en jente på 15 år:

«Hun syntes det var vanskelig med alle disse samværene fordi mor alltid var ruset når de var sammen, men hun syntes så synd på mamma, fordi mamma var så alene og hadde så lyst til å være sammen med henne, så hun stilte opp selv om hun syntes det var tungt.»

Sitatet ovenfor, og flere andre eksempler som kom frem under intervjuene, belyser barn som møter til samvær av hensyn til foreldrenes ønsker og behov. Disse barna kan ifølge intervjupersonene kjenne på en dårlig samvittighet for selv ikke ønske å treffe biologiske foreldre. Å stille på samvær kan dempe denne dårlige samvittigheten.

En av intervjupersonene trekker frem at tilsynspersoner ikke har anledning til å avlyse samvær dersom barn ikke ønsker å møte. Når slike situasjoner oppstår pleier denne tilsynspersonen å si til barnet at samværet kommer til å gå raskt, eller at samværet kan avbrytes underveis dersom barnet vil det.

6.1.2 Barnets lojalitet påvirkes av fosterforeldrenes holdninger til samvær

To av intervjupersonene trekker frem fosterforeldrenes holdninger til hyppige samvær som sentrale når det kommer til barnets lojalitet til biologiske foreldre. At fosterforeldrene selv er innstilte på samværene som er fastsatt, samt at de ser verdien i det for barnet sin del, blir ansett som positivt for barna. En intervjuperson deler et eksempel hvor det beskrives å være en god relasjon mellom biologisk mor og fosterforeldre, og hvor begge parter legger til rette for at samværene skal være best mulig for barnet. Samværene gjennomføres både hjemme hos biologisk mor og i fosterhjemmet. Grunnet lang reisevei pleier biologisk mor å overnatte i fosterhjemmet i forbindelse med samvær. Intervjupersonen beskriver at fosterhjemmet har åpnet opp hjemmet sitt ikke bare for barnet, men også for biologisk mor. Barnet beskrives å hele veien ha mottatt aksept for sine følelser for alle sine omsorgspersoner, noe som anses å ha bidratt til å redusere en mulig lojalitetskonflikt.

Intervjupersonene beskriver imidlertid store ulikheter i hvordan fosterforeldre håndterer en økning i samværsfrekvens. Samtlige forteller om erfaringer hvor fosterforeldre på ulike måter opplever hyppige samvær som utfordrende. To av intervjupersonene har i tillegg opplevd at fosterforeldre ikke er enige i at det skal være hyppige samvær, og noen fosterforeldre blir beskrevet å være direkte negative. En av intervjupersonene som har opplevd begge deler uttaler følgende:

«Jeg opplever noen fosterhjem som er veldig på tilbudssiden og som ønsker at barna skal ha tett kontakt med biologiske foreldre, og som gjør alt de kan for at det skal bli bra. Også har jeg fosterforeldre som jeg opplever jobber litt imot, som synes det er vanskelig og som ikke legger for mye til rette på en måte, samt har mange meninger om at dette er skadelig for barnet.»

Intervjupersonen fra sitatet oven forteller at når fosterforeldrene er opptatte av at barna skal ha tett kontakt med biologiske foreldre, og legger til rette for dette, observeres barna å slappe mer av rundt samværene. Barna opplever da en støtte fra fosterforeldrene til å ha kontakt med biologiske foreldre og dette beskrives å være en trygghet for barna. Intervjupersonen forklarer dette slik:

«Jeg ser at når fosterforeldrene er oppriktig interessert i å legge til rette for samvær så blir det enklere for barna. Da slipper de den biten på en måte. Det må jo være veldig vanskelig for

barna å stå i det, den lojalitetskonflikten, hvis de opplever at fosterforeldrene er imot samværene det er lagt opp til.»

En av intervjupersonene har opplevd at fosterforeldre uttrykker sin motstand til hyppige samvær mens barnet er til stede, enten ved at dette blir uttalt direkte til barnet eller at fosterforeldrene snakker om dette mens barnet er til stede. Videre har intervjupersonen opplevd at fosterforeldre under samtale med barnet og tilsynspersonen har argumentert mot barnets uttalte ønske om mer samvær. Barn har også tatt dette direkte opp med tilsynspersonen og satt ord på at de opplever dette som vanskelig. Intervjupersonen trekker i denne sammenheng frem barnets lojalitet til sine biologiske foreldre, og beskriver at en motstand fra fosterforeldrene til økt samværsfrekvens gjør det vanskelig for barnet. En annen intervjuperson med lignende erfaringer forteller om et barn (6 år) som har hatt lite samvær og hvor det nå er en prosess med å øke disse. Der ser tilsynspersonen stor frustrasjon både hos barnet og fosterforeldrene, og sistnevnte oppleves som negative til økningen. Intervjupersonen uttrykker at en økning i samværene kunne vært enklere for barnet dersom fosterforeldrene hadde håndtert dette på en adekvat måte. Intervjupersonen forklarer videre at hvordan fosterforeldrene håndterer dette ovenfor barnet har alt å si for hvor bra det kan bli. Intervjupersonen mener at:

«man burde legge inn mye mer trykk på fosterhjemmene i forhold til viktigheten av hvordan de forholder seg til samvær og hvordan de tilrettelegger for samvær.»

Som følge av den endringen man nå ser i samværsfrekvensen beskriver denne intervjupersonen et behov for tettere oppfølging og veiledning av fosterhjem, slik at de i best mulig grad blir i stand til å følge opp barnet når det kommer til hyppige samvær.

6.2 Barnets relasjon til biologiske foreldre

6.2.1 Hvordan tilsynspersonene jobber for å opprettholde og styrke relasjonen mellom barn og biologiske foreldre

Intervjudataene viser store ulikheter rundt hvordan tilsynspersonene jobber for å opprettholde og styrke relasjonen mellom barnet og biologiske foreldre.

Den første intervjupersonen beskriver å gjøre dette primært gjennom samtaler med barna, for deretter å videreformidle det barna forteller til deres kontaktperson i

barneverntjenesten for videre håndtering og oppfølging. I samtale med barna legger intervjupersonen vekt på hva barna tenker om og hvilke ønsker de har rundt samværene. Intervjupersonen har ingen egne samtaler med de biologiske foreldrene eller fosterforeldrene. Det er det kontaktpersonen i barneverntjenesten som følger opp.

Den andre intervjupersonen forteller at måten denne jobber med å opprettholde og styrke relasjonen mellom barnet og biologiske foreldre på avhenger av hvorvidt intervjupersonen er alene med barnet og biologiske foreldre under samvær, eller om fosterforeldrene deltar. Når fosterforeldrene er til stede beskriver intervjupersonen å forsøke å være så anonym som mulig, samt mest mulig passiv og tilbakelemt. Intervjupersonen forklarer at en aktiv deltagelse vil virke forstyrrende inn på samværet. Dersom det er noe som burde vært håndtert annerledes av biologiske foreldre under samværet, tar intervjupersonen dette opp med foreldrene ved en senere anledning. Dersom fosterforeldrene ikke deltar på samværet forsøker intervjupersonen fortsatt å være minst mulig deltakende, men opplever i noen tilfeller å måtte kompensere for foreldrenes manglende evner, eksempelvis ved å hjelpe foreldrene med hvordan de kan løse ting dersom det blir vanskelig. Da gir intervjupersonen korte kommentarer eller kommer med forslag til hvordan foreldrene kan gjøre ting på en annen måte. Dette gjøres ved at intervjupersonen forsøker å hviske noen tips til foreldrene, for å forbli minst mulig synlig. Intervjupersonen beskriver videre å møte alle biologiske foreldre i forkant av samvær. Noen ganger for å sjekke ut i forhold til rus, foreldrenes form og tilstand og eventuelt for å gjennomgå ting de har med til barnet, samt noen for litt veiledning og det intervjupersonen beskriver som litt samsnakk. Dette gjøres i tråd med et mandat utarbeidet av kontaktpersonen i barneverntjenesten. Tidligere bar disse preg av å være generelle, men i den senere tid har mandatene vært mer individuelt tilpasset det enkelte barn. Intervjupersonen har aldri veiledning med biologiske foreldre i etterkant av samværene, dette fordi mange av foreldrene da har brukt opp sin kapasitet. Et eventuelt behov for veiledning tas i forkant av neste samvær. Under veiledning har intervjupersonen fokus på å møte biologiske foreldre med ydmykhet og respekt. Intervjupersonen har ingen kontakt med fosterforeldrene. Videre varierer det om intervjupersonen snakker med barna, men i de tilfellene det gjøres er det kun snakk om noen få ord, som å si hei, ha det og tøyse litt med dem, i forkant eller etterkant av samvær.

Den tredje intervjupersonen er den som beskriver å ha mest fokus på å jobbe med å opprettholde og styrke relasjonen mellom barnet og biologiske foreldre, og er også den som beskriver å ha mest kontakt med både barnet, biologiske foreldre og fosterforeldrene. For å få til en endring beskriver intervjupersonen å måtte jobbe med alle parter, og legger til følgende;

«Da må barna kjenne at de er trygge på meg og foreldrene må jeg klare å skape relasjon med, og det tar tid. Tillitt bygges over lang tid og over mange små eksempler. Også må jeg være til stede på den måten foreldrene ønsker det i samværet.»

Intervjupersonen vektlegger viktigheten av å kjenne alle parter, og å vise en tidlig respekt for barn og biologiske foreldre. Intervjupersonen snakker alltid med barna i forkant av samvær, men når det kommer til de minste barna gjøres dette via fosterforeldrene. Intervjupersonen tar også en telefon til fosterforeldrene dagen før samvær for å høre hvordan barnet har det, og hva barnet tenker om å skulle møte biologiske foreldre. Ved behov reiser intervjupersonen hjem til fosterhjemmet og snakker med barnet dagen før samvær, samt er den som forteller barnet at det skal møte foreldrene dagen etter. Intervjupersonen tilbyr alltid veiledning til biologiske foreldre i forkant av samvær, og det benyttes egne mandat for veiledningen. Mandatet tar utgangspunkt i hva som framkommer av rettsavgjørelsen og utarbeides sammen med barnets kontaktperson i barneverntjenesten og biologiske foreldre. Under veiledningen beskriver intervjupersonen å være tydelig og konkret med eksempler fra hva observasjoner under samværene. Videre har intervjupersonen fokus på å lære foreldrene å se barnet på følelsene sine, som er den siden foreldrene ifølge intervjupersonen ikke har lettest for å oppdage. Intervjupersonen forteller i denne sammenheng å lære av fosterforeldrenes beskrivelser av barnet, blant annet hva barnet gjør i ulike situasjoner og hvordan barnets signaler er. Intervjupersonen tar fosterforeldrenes beskrivelser av barnet med inn i veiledningen av foreldrene. Under samvær og i veiledning med foreldre beskriver intervjupersonen å være lydhør for foreldrenes innspill og anerkjenne det de ser og hvordan de leser barnet sitt. Videre forsøker intervjupersonen å heve foreldrenes innsats på ulike måter, blant annet ved å styrke det foreldrene formidler og synliggjøre dette ovenfor barnet. Intervjupersonen vektlegger trygghet som viktig og forsøker å fungere som en trygghet ikke bare for barnet, men også for biologiske foreldre.

6.2.2 Når barnet tar ansvar for relasjonen

Av intervjupersonenes beskrivelser og eksempler fra samvær de har vært til stede på, er det et trekk som særlig går igjen når det kommer til relasjonen mellom barnet og biologiske foreldre, herunder at barna beskrives som veldig hjelpsomme ovenfor biologiske foreldre. En intervjuperson beskriver to barn på 5 år som er:

«så hjelpsom ovenfor biologisk mor at det er som om de prøver å dekke over manglene til mammaene sine. De prøver å ta ansvar for hva de skal gjøre og hva de skal leke. Og da er du bra liten når du er 5 år og tar den rollen. Når du tar ansvar for relasjonen.»

Intervjupersonen uttaler videre at begge disse barna blir veldig sliten etter samvær, og intervjupersonen tolker dette som at det er slitsomt for barna å ta en slik voksenrolle under samvær.

En annen intervjuperson deler et eksempel fra et barn i barnehagealder som begynte å vise utagering etter å ha flyttet i fosterhjem:

«Når han flyttet i fosterhjem skinte alle hans mangler som barn gjennom. Han kunne pakke klær, skifte batterier og lyspærer, låse dører og være praktisk, men han kunne ikke håndtere følelser og bare være et barn. For det var jo det han hadde gjort så lenge. Han hadde vært den voksne sammen med moren som ruset seg.»

Intervjupersonen fra sitatet over forteller at utageringen startet når barnet ikke lengre fikk beholde det voksenansvaret han så lenge hadde hatt. Når han kom i fosterhjem og bare kunne være et barn, ble dette veldig vanskelig for han. Også når det gjaldt denne gutten ble det under samvær observert at han tok mye ansvar for hva han og biologisk mor skulle gjøre, samt ansvar for hvordan moren hadde det. Han ble i tillegg beskrevet å være tydelig bekymret for hvordan moren hadde det utenom samværene. Flere lignende eksempler kom fram under intervjuene.

Samtlige intervjupersoner beskriver å følge flere barn som opplever det som en trygghet å møte foreldrene ofte gjennom hyppige samvær. Dette begrunnes med at det for barna er en trygghet å se at det går bra med biologiske foreldre, og at det ikke går så dårlig som barna gjerne forestiller seg.

6.3 Etablering i fosterhjemmet

6.3.1 Tilhørighet til fosterhjemmet

Intervjupersonene beskriver i varierende grad økte utfordringer for barna som følge av hyppigere samvær. To av intervjupersonene har erfart at en økt samværsfrekvens gjør det vanskeligere for barna å etablere seg i fosterhjemmet og utvikle tilhørighet til fosterfamilien. En av dem forklarer dette med at barna ikke skal få vite hvor lenge de skal bo i

fosterhjemmet, at de må regne med å skulle tilbakeføres til sin biologiske familie på et tidspunkt, samt at det er månedlige samvær eller enda hyppigere. Intervjupersonen uttaler videre at fosterhjemmene nå nærmest er som beredskapshjem, og legger til følgende:

«Det går veldig ut over tryggheten i fosterhjemmet og den evnen barnet har til å skape en ordentlig relasjon i seg selv, få tilknytning og være i tilhørighet med fosterfamilien, og satse på den gjengen de har fått. Og når de ikke gjør det så blir de barna veldig ensomme. Å ikke kunne knytte seg inn i fosterhjemmet fordi man hele tiden får vite at man skal hjem igjen.»

En intervjuperson deler et eksempel om en gutt som bor i fosterhjem på grunn av alkohol hos biologisk mor. Han har samvær 12 ganger i året og får ifølge intervjupersonene hele tiden høre at han skal flytte hjem igjen en dag. I stedet for å klare å etablere seg i sitt nye hjem og knytte seg til fosterforeldrene blir denne gutten ifølge intervjupersonen opptatt av å passe på hvordan det er hjemme hos sin biologiske mor, herunder hvordan det går med henne og om hun fortsatt drikker, samt lure på når han skal flytte hjem igjen og hvordan det kommer til å bli. Intervjupersonen beskriver å ha erfart dette hos flere barn.

Samtlige intervjupersoner forteller at hyppige samvær også kan være en fordel for noen av barna, og alle forteller om eksempler hvor samværene er med på å holde barnet oppe og gi barnet ro. Samtlige begrunner dette ved at barna slipper å være bekymret for biologiske foreldre i like stor grad som da de hadde sjeldnere samvær. Gjennom samvær får barna en trygghet på at det går bra med biologiske foreldre, og dette beskrives å ha en positiv innvirkning på etableringen i fosterhjemmet.

6.3.2 Hyppige samvær medfører flere møtepunkter for barna

Alle intervjupersonene opplever en økning i antall barn som får hyppige samvær med biologiske foreldre. På det meste har barna samvær hver fjortende dag. En av utfordringene to av intervjupersonene opplever som følge av hyppige samvær, er at det skaper det de beskriver som en oppstykket og stressende hverdag for barna, som går ut over livet i og utenfor fosterhjemmet, for eksempel barnehage, skole og andre arenaer. En av intervjupersonene uttaler dette slik:

«I tillegg til disse utvidede samværsfrekvensene så er det også alle de andre møtene barnet må ha; med barneverntjenesten, tilsynsperson, eventuelt behandler og så videre. Det er mange inne som skal ha en bit av dette barnet. Og når det skal være så hyppig samvær som

det legges opp til nå, så blir det en oppstykket hverdag og mye tid går med til å forberede og etterbehandle samværene i fosterhjemmet.»

Intervjupersonen legger til at ovennevnte medfører mye stress for barnet. Spesielt to av intervjupersonene er opptatte av at hyppige samvær må følges opp mye tettere enn såkalt minstesamvær. Samværene må evalueres fortløpende for å vurdere om det er en positiv utvikling, spesielt med tanke på en eventuell tilbakeføring. Dette medfører flere møtepunkter for de barna som har hyppige samvær.

6.4 Reaksjoner hos barnet i forbindelse med samvær

6.4.1 Barnets reaksjoner når samværene kommer hyppigere

To av intervjupersonene opplever at en økning i samværsfrekvensen skaper reaksjoner for noen av barna som tidligere ikke viste reaksjoner i forbindelse med samvær. For de barna som tidligere har vist reaksjoner blir det hos noen av dem observert sterkere og mer langvarige reaksjoner. En intervjuperson deler dette eksempelet om et barn på 5 år som nylig har fått økt fra seks til tolv samvær i året:

«Barnet hadde begynt å falle til ro i fosterhjemmet, men å øke til det dobbelte medførte så mye for det barnet; nattevåking, redsler og hun uttrykker helt tydelig at hun er redd for foreldrene sine. Det var ikke så uttalt tidligere.»

Eksempelet viser et barn som har fått sterkere reaksjoner i forbindelse med at samværene økte i hyppighet. Et annet eksempel som kom frem under intervjuene var et barn som hadde kommet i fosterhjem når det var 2 år gammelt. Barnet hadde startet med 4 samvær i året. Det ble først økt til 6 og var nå oppe i 12 samvær per år. Der opplever tilsynspersonen at fra å ha klart å skape ro mellom samværene når det var 2-3 måneder mellom hvert samvær, har det nå blitt veldig tungt for barnet. Barnet blir beskrevet å ligge tett inntil fosterforeldrene om natten, gråte og uttrykke frykt for å måtte flytte. Man ser i tillegg at barnets dårlige språkutvikling har blitt ytterligere dårligere. Ifølge intervjupersonen klarer ikke fosterforeldrene å trygge barnet før de er i gang med neste samvær. Alle intervjupersonene beskriver å ha lignende erfaringer. De beskriver reaksjoner i form av utfordringer med søvn, mat, sengevæting og atferd, hvorav sistnevnte i form av sinneutbrudd eller en mer type klengete og sutrete atferd. For de aller

minste barna, spedbarna, beskrives fysiske reaksjoner som oppkast, skjelving, nysing og at barna observeres å bli apatisk og nummen under samvær.

I likhet med barns lojalitetskonflikt fremheves også her fosterforeldrenes betydning for i hvilken grad barn får reaksjoner i forbindelse med en økning av samvær. I de tilfellene hvor fosterforeldrene oppleves å være imot hyppige samvær, beskriver en av intervjupersonene at det kunne vært enklere for barnet dersom fosterforeldrene hadde støttet opp om hyppigere samvær, samt trygget og motivert barnet til å gjennomføre samvær.

En intervjuperson har erfaring med at bruk av trygghetsperson under samvær, og da gjerne i form av fosterforeldrene, kan bidra til å skape trygghet for barnet og redusere barnets reaksjoner. Intervjupersonen forteller om flere eksempler fra små barn som har hatt hyppige samvær med biologiske foreldre (opp til hver 3. uke), hvor bruk av trygghetsperson har hatt en god innvirkning på barnets opplevelse av samværene og også redusert barnets reaksjoner.

Eksempler som kommer frem av intervjuene forteller også om barn som viser færre reaksjoner i forbindelse med at samværene kommer oftere. En av dem forteller om en gutt på 6 år som har bodd i fosterhjem de siste 3 årene. Han utagerte mye når han først kom i fosterhjemmet, også under samvær. Samværene har blitt økt i løpet av det siste halve året, og der har man observert at reaksjonene har blitt færre. Intervjupersonen tilføyer at dersom samværene skulle blitt redusert igjen, så ville gutten mest sannsynlig på nytt blitt urolig og utagerende.

6.4.2 Vanskelig å vite hva som er årsaken til barnets reaksjoner

Alle intervjupersonene har som nevnt erfaring med barn som får reaksjoner før, under og etter samvær. Videre har alle erfart endring i barns reaksjoner i forbindelse med økt samværshyppighet. Hovedvekten av endringene har vært at barna får sterkere og mer langvarige reaksjoner. For noen av barna har det også blitt observert færre reaksjoner. To av intervjupersonene begrunner barnas økte reaksjoner med at samværene kommer for hyppig og/eller at samværene ikke er bra for barna. En av intervjupersonene trekker frem usikkerhet rundt årsaken til reaksjonene, og beskriver at reaksjonene også kan komme på grunn av at barnet på tross av økningen fortsatt har for sjeldent samvær, eller fordi barnet gleder seg veldig til samvær. Intervjupersonen uttrykker dette slik:

«Det som er veldig utfordrende er å vite hva som er hva. Mange fosterforeldre tar det at barna viser stor uro rundt samvær som at barna ikke har lyst til å være i samvær, men det kan jo være begge deler. Det kan jo også være fordi de gleder seg så mye at det blir vanskelig.»

Intervjupersonen fra sitatet over fremhever at man ikke må gå i fellen å tenke at reaksjoner utelukkende er ensbetydende med at det er for hyppige samvær eller at samværene ikke er bra for barnet.

7 DISKUSJON

Kapitlet vil drøfte de viktigste funnene fra analysen opp mot den teoretiske referanserammen og relevant forskning. Kapitlet er delt inn i de tidligere fire presenterte temaene, med hver sine respektive undergrupper; 1) lojalitetskonflikt, 2) barnets relasjon til biologiske foreldre, 3) etablering i fosterhjemmet og 4) reaksjoner hos barnet i forbindelse med samvær.

Som nevnt i metodediskusjonen (punkt 5.4.2), består utvalget i denne undersøkelsen av tre intervjupersoner. Diskusjonen av funnene og den påfølgende redegjørelsen av konsekvenser og implikasjoner i kapittel 8, må tolkes med bakgrunn i dette. Diskusjonen tar høyde for at et større utvalg kunne medført andre funn enn hva framkommer av denne undersøkelsen.

7.1 Lojalitetskonflikt

7.1.1 Barn er lojale mot biologiske foreldre når det kommer til å gjennomføre samvær

Av intervjupersonenes beskrivelser framkommer det at hyppigere samvær medfører at barnets lojalitetskonflikt aktiveres oftere enn hva som er tilfellet når samværene kommer sjeldnere. Intervjupersonene beskriver videre barn som gjennomfører samvær selv om de egentlig ikke har lyst. Barnets lojalitet til biologiske foreldre trekkes frem som en av årsakene til at de likevel gjennomfører samvær. Litteraturen har vist at barn har en ubegrenset hengivenhet til og er svært lojale ovenfor sine foreldre (Wennerberg 2011:253), noe også intervjupersonenes beskrivelser illustrerer. Lojalitet til biologiske foreldre kan være en av flere årsaker til at barn undertrykker negative følelser, samt egne ønsker og behov, som beskrevet i teorien om det falske selvet (Wennerberg 2011:253, Møller 2012:117). Eksemplene i funnene viser imidlertid barn som gir uttrykk for egne ønsker og behov. De undertrykker dem ikke slik som tilfellet er for barn som har utvikle et falskt selv (Wennerberg (2011:253, Møller 2012:117-118, 152). Barna må likevel sies til en viss grad å undertrykke egne behov, dersom de møter til samvær av hensyn til de biologiske foreldrene. Selv om dette ikke er et resultat av en ubevisst prosess, er det flere likhetstrekk, herunder at barnet beskytter sine foreldre følelsesmessig ved å holde egne følelser og behov tilbake for å bli slik foreldrene ønsker og trenger. Barna tar på denne måten ansvar for sine foreldres følelser og behov. Dette vil bli diskutert nærmere under punkt 7.2.2 som omhandler rollereversering.

Av intervjuene framkommer det videre at barn også kan kjenne på en dårlig samvittighet for selv ikke ønske å treffe biologiske foreldre. Å stille på samvær kan ifølge

intervjupersonene dempe denne dårlige samvittigheten. Som beskrevet av Dunn (1993) henger skyld og lojalitet tett sammen, hvor uttrykk for skyld er knyttet til lojalitetens følelser. Det ikke er uvanlig at barn påtar seg skyld både for å ha bidratt til eller påført foreldrenes lidelser, samt skyldfølelse for å være adskilt fra sine foreldre (Dunn 1993). Dette viser viktigheten av at fagpersoner som jobber med barn i fosterhjem, kjenner til konfliktene som kan oppstå i barns lojalitet til sine biologiske foreldre, samt den skylden barna kan føle som følge av å ikke bo sammen med sine biologiske foreldre lengre.

Intervjupersonene trekker hovedsakelig frem lojalitet som årsak til at barn møter til samvær selv om de egentlig ikke har lyst. Relasjonen mellom barn og foreldre er imidlertid kompleks, og lojalitet og samvittighet er kun to av flere mulige årsaker til at disse barna likevel velger å møte til samvær. De fleste barn som bor i fosterhjem har knyttet emosjonelle, dype og biologiske bånd til sine biologiske foreldre i forkant av plasseringen, og har derfor også selv et sterkt indre behov for å møte og ha fysisk nærhet til sine biologiske foreldre, slik som beskrevet i tilknytningsteorien (Ainsworth 1973 i Brandtzæg et al. 2019:16-17).

En av intervjupersonenes beskrivelser av hvordan barna blir møtt når de uttaler at de ikke ønske å møte biologiske foreldre til samvær, kan tyde på at enkelte av barna ikke blir møtt med anerkjennelse slik dette er beskrevet av Møller (2012) og Schibbye & Løvlie (2017). Noen blir i stedet møtt med overtalelser om å møte til samvær på tross av at de ikke ønsker det. Dette er ikke i samsvar med barns grunnleggende behov for anerkjennelse, hvor det å bli møtt med forståelse, bekreftelse og aksept for egne indre opplevelser og følelser står sentralt. Gjennom å bli møtt på en anerkjennende måte ville barnet opplevd å bli tatt på alvor og det ville kunne fått et tydeligere forhold til sine egne, indre stemmer ved at dets bevissthet ble speilet i den voksne, i tillegg til at barnets opplevelser og følelser ville fått gyldighet (Møller 2012:9, 15, 26-27, 35, Schibbye og Løvlie 2017:49-50). Funnene tyder på at det kan være behov for at barns behov for anerkjennelse i slike situasjoner i større grad vektlegges enn hva som synes å være tilfellet i dag.

To av intervjupersonene beskriver ofte å ha opplevd å møte motstand fra barnet til å gjennomføre samvær. Den tredje intervjupersonen uttalte å møte en slik motstand sjeldent. Under intervjuene ble det tydelig at dette er den av intervjupersonene som så langt har minst erfaring med hyppige samvær. Forskjellen i erfaringene kan derfor muligens forklares noe ut fra dette.

7.1.2 Barnets lojalitet påvirkes av fosterforeldrenes holdninger til samvær

Viktigheten av fosterforeldrenes holdninger til samvær og de biologiske foreldrene fremheves både av funnene i denne undersøkelsen, den teoretiske referanserammen og relevant forskning. Samtlige viser at fosterforeldrenes holdninger er sentrale når det kommer til barns lojalitetskonflikter.

Av intervjuene fremkommer det at når fosterforeldre er opptatt av at barna skal ha tett kontakt med biologiske foreldre, legger til rette samvær, samt er positive ovenfor biologiske foreldre, slapper barna mer av rundt samværene. Barna opplever da en støtte fra fosterforeldrene til å ha kontakt med biologiske foreldre og dette beskrives av intervjupersonene å være en trygghet for barnet og redusere barnets lojalitetskonflikt. Dette samsvarer med hva som framkommer av forskning. Betydningen av et positivt forhold mellom biologiske foreldre og fosterforeldre er dokumentert i flere studier. Videre fremhever forskning fosterforeldres følsomhet, empati og verdier som aksepterer biologiske foreldre, som viktig for barnet. Det samme gjelder for fosterforeldre som er positive til og legger til rette for kontakt og samvær mellom barn og biologiske foreldre. Til sammen vil disse faktorene bidra til å redusere barns lojalitetskonflikter (Leathers 2003 i Strijker & Knorth 2009, Oyserman & Benbenishty 1992 i Strijker & Knorth 2009, Andersson 2009, Neil et al. 2003 i McWey et al. 2010, Boyle 2015, Chateauneuf et al. 2017).

Funnene i denne undersøkelsen viser imidlertid også fosterforeldre som beskrives å være negative til hyppige samvær. Dette støttes også av forskning, som har avdekket at det blant fosterforeldre er vanlig med negative holdninger til samvær (Sen & Broadhurst 2011). Det er viktig at barneverntjenestene er kjent med dette, da forskning har vist at negative holdninger til samvær reduserer fosterforeldrenes interesse i å involvere seg og støtte relasjonen mellom barn og biologiske foreldre. Fosterforeldres holdninger og relasjon til de biologiske foreldre henger nemlig nært sammen med deres vilje til å tilrettelegge for samvær (Chateauneuf et al. 2017, Sen & Broadhurst 2011, Suomi et al. 2020). Videre beskriver en intervjuperson fosterforeldre som uttrykker motstand til hyppige samvær mens barnet er til stede. Som tidligere beskrevet kan lojalitetskonflikter oppstå når barn prøver å opprettholde kjærlighet og følelser overfor både biologiske foreldre og fosterforeldre, og spesielt dersom det ikke er et godt samarbeid mellom disse (Andersson 2009, Strijker & Knorth 2009, Chateauneuf et al. 2017, Greene & Pilowsky 1994). Dersom biologiske foreldre eller fosterforeldre forsøker å presse barnet til å støtte deres side, vil barnet kunne oppleve en høy grad av lojalitetskonflikt (Bernet et al. 2016). Det er ubehagelig for et barn å bli fanget i en kamp som inneholder ekstern konflikt (i dette tilfellet mellom biologiske foreldre og

fosterforeldre) og intern konflikt (barnets hengivenhet for sine foreldre kontra barnets hengivenhet for fosterforeldrene). Dette kan medføre at barnet opplever et smertefullt dilemma ved at det blir dratt mellom sine følelser for biologiske foreldre og fosterforeldre (Bernet et al. 2016, Greene & Pilowsky (1994). En slik lojalitetskonflikt kan bli forsterket ved uttalelser fra fosterforeldrene som beskrives av intervjupersonene. Dersom det er konflikt, eller risiko for at det kan oppstå konflikt, mellom biologiske foreldre og fosterforeldre, anbefaler Stang & Baugerud (2018) at samværene tilrettelegges med dette for øye, for å minske belastningen på barnet.

7.2 Barnets relasjon til biologiske foreldre

7.2.1 Hvordan tilsynspersonene jobber for å opprettholde og styrke relasjonen mellom barn og biologiske foreldre

Intervjupersonene beskriver store ulikheter i hvordan de jobber for å opprettholde og styrke relasjonen mellom barn og biologiske foreldre. En av tilsynspersonene har kun samtaler med barna, en annen snakker kun med biologiske foreldre, mens den tredje snakker med både barna, biologiske foreldre og fosterforeldre. Videre fremkommer det at det ikke benyttes noen form for strukturert eller systematisk gjennomføring av veiledning blant noen av tilsynspersonene. To av tilsynspersonene benytter imidlertid mandat for veiledningen, hvorav det ene tar utgangspunkt i rettsavsigelsen. For den andre har mandatene i stor grad vært generelle, dog med mer individuelle tilpasninger den siste tiden.

Både litteratur og forskning vektlegger viktigheten av at biologiske foreldre mottar støtte, oppfølging og veiledning både før, under og etter samvær. Forskning har vist at mange foreldre vil kunne utøve foreldrerollen på en mer utviklingsfremmende måte dersom de mottar veiledning i direkte tilknytning til samvær. En strukturert og tilpasset veiledning til biologiske foreldre kan bidra til å forbedre deres relasjon og kvaliteten i kontakten med barnet (Suomi et al. 2020, Sen & Broadhurst 2011, Bullen et al. 2016, Taplin et al. 2015, Greene & Pilowsky 1994, Stang & Baugerud 2018). Støtte, oppfølging og veiledning til biologiske foreldre i forbindelse med samvær må derfor sies å ha vesentlig betydning for barnet.

Også støtte og oppfølging til barn og fosterforeldre i forbindelse med samvær fremheves av forskning som nødvendig for vellykkede samvær (Tilbury & Osmon 2006 i Stang & Baugerud 2018, Beyer 2008 i Stang & Baugerud 2018, Bullen et al. 2016, Taplin et al. 2015, Leve et al. 2012, Sen & Broadhurst 2011). Forskning fremhever i tillegg betydningen av støtte og oppfølging til barn under overganger til og fra samvær (Haight et al.

2003). Kun en av intervjupersonene beskriver å ha samtaler med både barn og fosterforeldre. Samme intervjuperson beskriver også å ha fokus på barnets overganger til og fra samvær.

På bakgrunn av ovennevnte, kan ikke funnene fra denne undersøkelsen sies å være i samsvar med de anbefalinger som framkommer av forskning og litteratur. Det kan være flere årsaker til dette, for eksempel at barneverntjenestene ikke er tilstrekkelig oppdaterte på forskningsfeltet på området, manglende tid og/eller ressurser, manglende opplæring eller at det ikke foreligger tilstrekkelig grunnkompetanse på temaet. Dette er nok ikke unikt, da forskning har vist et komplekst og variert bilde av både opplevelsen, kvaliteten og effekten av samvær (Haight et al. 2003). Det er imidlertid svært viktig med god tilrettelegging rundt samvær, da samvær som er dårlig planlagt, av dårlig kvalitet og ikke er støttet, kan være skadelig for barn og medføre ustabilitet og brudd i plasseringen (Sen & Broadhurst 2011).

Noen av utfordringene når det gjelder veiledete samvær er ifølge Stang & Baugerud (2018) at det ikke foreligger noen felles forståelse, definisjon og bruk av begrepet innenfor barnevernsfeltet. Forskning trekker også selv frem behovet for mer forskning når det kommer til hvordan veiledet samvær kan og bør gjennomføres (Boyle 2015, Taplin et al. 2015, Bullen et al. 2016, Leve et al. 2012, Wattenberg, Troy & Beck 2014 i Stang & Baugerud 2018). Funnene må imidlertid ta hensyn til at det kan være at det for noen barn gjennomføres egne veiledete samvær av andre fagpersoner enn tilsynspersonene. Det ble ikke stilt spørsmål om dette under intervjuene.

Av intervjuene fremkommer det videre at en tilsynsperson etterstreber å være mest mulig passiv og tilbaketrukket under samvær. Intervjupersonen beskriver å hviske korte kommentarer til biologiske foreldre dersom det er behov for korrigeringer eller støtte undervis. Dette kan ha noen fordeler, da biologiske foreldre kan mislike opplevelsen av å bli overvåket under samvær. Når tilsyn er for påtrengende, kan det bli plagsomt for biologiske foreldre, samt virke avskrekkende for deres kontakt med barnet (Höjer 2009 i Suomi et al. 2020, Bullen et al. 2016, Sen & Broadhurst 2011). Det må likevel stilles spørsmål ved hvordan denne hviskingen oppleves av barnet. Det er nærliggende å anta at hvisking mellom voksne kan medføre utrygghet for barn, og at formålet med hviskingen dermed kan ha motsatt effekt enn tiltenkt ovenfor barnet. At biologiske foreldre kan mislike å bli overvåket under samvær, viser imidlertid viktigheten av at tilsynspersonene aktivt jobber for å skape en allianse med de biologiske foreldre, for å på den måten skape trygghet for dem. To av intervjupersonene beskriver å bruke tid og fokus på dette, noe som må anses som positivt.

7.2.2 Når barnet tar ansvar for relasjonen

Intervjupersonene beskriver flere eksempler hvor barn tar ansvar for hva de og foreldrene skal gjøre under samvær, for hvordan biologiske foreldre har det under samvær, samt som synes å prøve å dekke over manglene til sine biologiske foreldre. I teorien beskrives dette som rollereversering (Brandtzæg et al. 2019:115).

Flere av eksemplene fra denne undersøkelsen er i samsvar med det som beskrives som det omsorgsgivende mønsteret av rollereversering, som kjennetegnes ved at barnet organiserer samspillet, tar emosjonelt ansvar for forelderen eller prioriterer forelderens behov fremfor egne behov (Brandtzæg et al. 2019:115-116, Greene & Pilowsky 1994). Intervjupersonene beskriver at noen av disse barna blir veldig sliten i etterkant av samvær. Rollereversering innebærer at barnet ikke har foreldre som evner å ha en beskyttende rolle ovenfor barnet, som strever med å mobilisere det barnet trenger i ulike situasjoner, eller strever med å se barnets utviklingsnivå og dets emosjonelle behov. Barnet har derfor ikke mulighet til å kunne hvile seg i en asymmetrisk relasjon. Barn som erfarer rollereversering kan derfor oppleve et høyere nivå av stress og uregulert affekt enn barn som ikke opplever dette, noe som kan forklare en av årsakene til slitenhet hos disse barna (Brandtzæg et al. 2019:115-116, 125, Greene & Pilowsky 1994).

Intervjupersonene forteller også om barn som flyttet i fosterhjem og som kunne gjøre mye av det som må betegnes som voksenoppgaver, eksempelvis låse dører, pakke klær, skifte lypærer og batterier. Samme barn kunne ikke håndtere egne følelser. Også dette faller inn under betegnelsen rollereversering. Rollereversering handler nemlig ikke kun om at barnet tar ansvar for funksjoner i relasjonen, men også ved at barnet får praktiske oppgaver som tilhører voksenoppgaver (Brandtzæg et al. 2019:115). Av eksemplene fra intervjuene fremkommer det at noen av disse barna begynte å vise utagering etter flytting i fosterhjem. Litteraturen viser sammenheng mellom barn som under biologiske foreldres omsorg har påtatt seg voksenroller, og opposisjonell atferd som kan manifestere seg etter flytting i fosterhjem. Foreldrerollen de hadde før plassering kan forsterke den følelsesmessige sårbarheten til barna og spille en sentral rolle i den opposisjonelle atferden som kan komme til uttrykk i fosterhjemmet. Barn som pålegges å ta på seg voksenlivet for tidlig, kan medføre at deres avhengighetsbehov blir fremmede og uakseptable. Denne fremmedgjøringen fra passende avhengighetsbehov kan forstyrre barnas evne til å overholde grenser satt av nye omsorgspersoner (Greene & Pilowsky 1994).

Videre forteller intervjupersonene om barn som er bekymret for sine biologiske foreldre. Samtlige beskriver barn som opplever det som en trygghet å møte foreldrene ofte

gjennom hyppige samvær, blant annet for å se at det går bra med dem. Lignende funn framkommer av forskning, som viser at barn i fosterhjem forblir svært bekymret for biologiske foreldre. Samvær kan bidra til å lette barns angst for hvordan det går med biologiske foreldre (Boyle 2015, Sen & Broadhurst 2011). Som tidligere beskrevet er relasjonen mellom barn og foreldre kompleks, og det kan være flere årsaker til at barn som bor i fosterhjem opplever det som en trygghet å møte biologiske foreldre. Dette vil bli diskutert nærmere under punkt 7.4.1.

Rollereversering kan komme i veien for barns utvikling, og det er skadelig for barn når det er de som må ta ansvaret for de biologiske foreldrene og stemningen under samvær (Sjøvold & Furuholmen 2015:295). Alle barn har behov for trygghet og nærhet, samt behov for at de voksne tar ansvar, også de barna som ikke viser tegn eller signaler på rollereversering. Bak den kontrollen i rollereversering som barn fra eksemplene i funnene viser, ligger de samme behovene for trygghet og nærhet som andre barn har. Intervjupersonene gir få beskrivelser av hvilken hjelp og støtte disse barna mottar når det kommer til deres behov for trygghet og forutsigbarhet. Det er ikke ensbetydende med at disse barna ikke mottar dette. En svakhet ved denne undersøkelsen kan være at det ikke var anledning til å gå i dybden på dette temaet under intervjuene. Det må likevel sies at dette er barn som har et stort behov for hjelp og støtte til å fratas det voksenansvaret de har blitt påført mens de fortsatt bodde sammen med sine biologiske foreldre. Både litteratur og forskning viser at det også er viktig at biologiske foreldre får nødvendig hjelp og støtte når det er besluttet at barnet skal flytte i fosterhjem. At biologiske foreldre får hjelp til å klare seg best mulig kommer også barnet til gode. Som det framkommer av funnene, kjenner barn på ansvar for at foreldrene skal ha det bra. Noe av dette ansvaret kan fratas barna dersom de vet at det er noen andre som ivaretar og hjelper foreldrene (Brandtzæg et al. 2019: 115-116, 125, Dunn 1993, Sjøvold & Furuholmen 2015:274).

7.3 Etablering i fosterhjemmet

7.3.1 Tilhørighet til fosterhjemmet

To av intervjupersonene beskriver at hyppige samvær gjør det vanskeligere for barn å etablere seg og utvikle tilhørighet til fosterhjemmet. Litteraturen viser at en omsorgsovertakelse er en drastisk endring i barns liv, og medfører betydelig belastning for barnet. Flytting til et fosterhjem vil i de fleste tilfeller utløse stress, redsel, frykt for det ukjente, tristhet, angst og annen belastning for barnet. Mange vil også reagere med sorg på atskillelsen fra de biologiske

foreldre. Forskning har vist at samvær både kan lette denne tapsopplevelsen slik at barnet kan bearbeide bruddet, men også medføre sterkere, mer kompliserte og mer langvarige sorgreaksjoner (Boyle 2015, Stang & Baugerud 2018, Koch & Walstad 2005 i Stang & Baugerud 2018, Baugerud & Melinder 2011, Fraley & Shaver 2016). Det kan derfor ikke sies at samvær i seg selv medfører vanskeligheter for barnet å skulle etablere seg og skape tilhørighet til fosterhjemmet. Dette vil variere fra barn til barn, og ut fra dets alder, utviklingsnivå, fungering og tidligere erfaringer (Sjøvold & Furuholmen 2015:291).

Samvær i en etableringsfase kan imidlertid være utfordrende og overveldende for barnet, og flere anbefaler at barnet i denne fasen får mest mulig ro, stabilitet, forutsigbarhet og faste hverdagslige rutiner i fosterhjemmet, slik at tilhørighet og tilknytning til fosterforeldrene kan etableres (Stang & Baugerud 2018, Sjøvold & Furuholmen 2015:274-275, 277-278, 295, Jacobsen 2010 i Moe et al. 2010:688, 700-701). Disse anbefalingene vil være i tråd med uttalelsene fra intervjupersonene i denne undersøkelsen, som viser at hyppige samvær gjør det vanskeligere for barna å etablere seg og utvikle tilhørighet til fosterfamilien. Sjøvold & Furuholmen (2015:295) anbefaler at for de minste barna kan det være mest utviklingsfremmende å utsette samværene til barnet har blitt eldre, og til barnet har fått tilhørighet til fosterhjemmet. Også forskning har vist at hyppig samvær kan være problematisk for barns utvikling av en trygg tilknytning til fosterforeldrene (Kenrick 2009 i Stang & Baugerud 2018, Humphreys & Kiraly 2010). For noen barn kan funnene i denne undersøkelsen, anbefalingene i litteraturen og forskningsresultater på området, tale for at det bør gjennomføres sjeldnere samvær i en etableringsfase. Dette vil imidlertid kunne være i strid med kravene som kommer frem av dommene fra EMD, da sjeldnere samvær vil kunne ha en negativ innvirkning på relasjonen og tilknytningen mellom barnet og de biologiske foreldrene.

Forskning har vist at barn kan opprettholde tilknytning til flere ulike omsorgspersoner på samme tid (Cassidy 2016 i Stang & Baugerud 2018). Barn kan knytte seg til nye omsorgspersoner og samtidig bevare tilknytning til sine biologiske foreldre dersom kontakt og samvær med de biologiske foreldrene er godt ivaretatt (Gerring et al. 2008 i Stang & Baugerud 2018). Ved godt planlagte samvær av høy kvalitet, kan man ivareta barns behov for tilknytning til både biologiske foreldre og fosterforeldre. En slik praksis vil være mer i tråd med kravene fra EMD, men fordrer tett støtte og oppfølging fra barneverntjenesten ovenfor både barnet, biologiske foreldre og fosterforeldre. Forskning har blant annet vist at små barns utvikling av tilknytning til fosterforeldre kan identifiseres på et veldig tidlig stadiet av plasseringen. Oppmerksomhet på utvikling og kvalitet i tilknytning til fosterforeldre bør

derfor følges opp fra første stund (Dozier & Rutter 2008 i Sjøvold & Furuholmen 2015:273, Stovall-McClough & Dozier 2000). Også her må betydningen av fosterforeldrenes relasjon til og forståelse av de biologiske foreldre fremheves. Fosterforeldrene må støtte opp under samvær og gi barna aksept for at de kan være tilknyttet begge familiene. Forskning har vist at fosterforeldrene, gjennom sin tilstedeværelse og holdninger til de biologiske foreldrene, samt gjennom forberedelsen av barna til samvær med biologiske foreldre, i stor grad påvirker hvordan disse barna håndterer tilknytningen og følelsen av å tilhøre to familier (Andersson 2009, Neil et al. 2003 i McWey et al. 2010, Chateaufeuf et al. 2017, Leve et al. 2012, Leathers 2003 i Strijker & Knorth 2009, Stang & Baugerud 2018). Det vises i denne sammenheng til diskusjonen under punkt 7.1.2 som omhandler hvordan fosterforeldres holdninger til samvær påvirker barnets lojalitetskonflikt.

Av intervjupersonenes beskrivelser fremkommer også andre faktorer som bidrar til at etablering, tilhørighet og tilknytning til fosterforeldrene vanskeliggjøres, herunder at barna ofte får høre at de skal flytte hjem igjen en dag. Det fremkommer ikke hvem som sier dette til barnet, men en åpen tolkning av dataene tyder på at dette er uttalelser fra biologiske foreldre. Forskning har også avdekket at det ikke er uvanlig at biologiske foreldre under samvær snakker med barna om hjemreise og lover barna at de skal få flytte hjem igjen (Boyle 2015). En negativ holdning fra biologiske foreldre til fosterhjems plasseringen, samt biologiske foreldre som får barn til å føle skyld for deres forhold til fosterforeldrene, medfører utfordringer for barnets tilpasning i fosterfamilien, øker risikoen for brudd i fosterhjemmet (Boyle 2015, Strijker & Knorth 2009), og kan bidra til å sette barnet i en lojalitetskonflikt. Dersom barn opplever lojalitetskonflikt, kan hyppig samvær hindre dannelsen av et trygt bånd med fosterforeldrene (Bastiaensen 2001 i Strijker & Knorth 2009, Leathers 2003 i Strijker & Knorth 2009). Derimot, som tidligere beskrevet, hvis biologiske foreldre og fosterforeldre gjensidig aksepterer hverandre, kan dette forholdet ha en gunstig innflytelse på fosterbarnets tilpasning i fosterhjemmet. Forskning har vist at samvær da kan hjelpe barn til å skape tilhørighet og danne trygg tilknytning til sine nye omsorgspersoner (Boyle 2015, Chateaufeuf et al. 2017, Boyle 2015, Sjøvold & Furuholmen 2015:293, Leathers 2003; Oyserman & Benbenishty 1992 i Strijker & Knorth 2009).

Funnene viser videre at hyppige samvær er med på å holde barn oppe og gi dem ro, noe intervjupersonene begrunner med at barna slipper å være bekymret for biologiske foreldre i like stor grad som da de hadde sjeldnere samvær. Dette beskrives å ha en positiv innvirkning på etablering i fosterhjemmet, noe som samsvarer med litteratur og forskning (Sen & Broadhurst 2011, Sjøvold & Furuholmen 2015). Ansvar for hvordan det går med biologiske

foreldre må imidlertid, som beskrevet under punkt 6.2.2, fratas barnet så langt det lar seg gjøre. Barnet må få vite at det er noen andre som tar vare på foreldrene. Intervjupersonenes beskrivelser tyder på at det er behov for at dette gjøres i større grad enn hva som synes å være tilfelle i dag. Det er imidlertid flere årsaker til at samvær kan være med på å holde barn oppe og gi dem ro. Dette vil bli drøftet nærmere under punkt 7.4.1.

7.3.2 Hyppigere samvær medfører flere møtepunkter for barnet

Intervjupersonene beskriver at hyppigere samvær medfører en oppstykket og stressende hverdag for barna. Økt samværshyppighet innebærer ikke bare flere samvær, men også andre møter barnet må stille på, noe som beskriver går ut over barnets hverdag i fosterhjemmet. Funnene samsvarer med hva som framkommer av litteraturen, hvor hyppige samvær, samtaler med kontaktperson i barneverntjenesten og talsperson, jevnlige besøk av tilsynsperson, ankesaker og samværssaker beskrives som offentlige forpliktelser for barn som bor i fosterhjem. Fremfor at fosterhjemmet er et sted hvor det legges til rette for barnets utviklingsstøtte og utviklingsfremmende tilknytning, blir fosterhjemmet beskrevet som en arena hvor barnets utviklingsbehov kommer i bakgrunnen for slike forpliktelser (Sjøvold & Furuholmen 2015:277, Jacobsen 2010 i Moe et al. 2010:688).

Hyppige samvær parallelt med andre møtepunkter, kan bli utfordrende og overveldende for barn. De fleste barn som bor i fosterhjem har, som følge av sin historie, en økt stressberedskap. Dette medfører at de er mer sårbare for belastende hendelser enn andre barn. På bakgrunn av den økte sårbarheten, trenger disse barna mer ro og forutsigbarhet enn andre barn til å bruke energien sin på en positiv utvikling, samt til å bygge en tilknytning til fosterforeldrene (Jacobsen 2010 i Moe et al. 2010:700-701, Sjøvold & Furuholmen 2015:274-275, 277-278, 295). For noen barn innebærer også samvær lang reisevei og adskillelse fra fosterforeldre. Som beskrevet under punkt 6.3.1, kan dette være en spesielt stor belastning ved hyppige samvær, spesielt for de minste barna (Humphreys & Kiraly 2010, Kenrick 2009 i Stang & Baugerud 2018).

7.4 Reaksjoner hos barnet i forbindelse med samvær

7.4.1 Barnets reaksjoner når samværene kommer hyppigere

Intervjupersonene beskriver store variasjoner når det gjelder barns reaksjoner i forbindelse med at samværene gjennomføres hyppigere. Noen barn får færre reaksjoner, mens andre får sterkere og mer langvarige reaksjoner. Noen barn som tidligere ikke viste reaksjoner i forbindelse med samvær, begynte å vise det etter at samværene kom hyppigere. Ifølge Sjøvold

& Furuholmen (2015:291) kan barn vise sterke reaksjoner i forkant og etterkant av samvær, og de reaksjonene som beskrives i litteraturen samsvarer med de reaksjonene som framkommer av intervjupersonenes beskrivelser, blant annet økt uro, sinneutbrudd, nattevåking, vansker med søvn og mat, sengevæting, skriketokter, klengete og sutrete atferd, samt frykt for biologiske foreldre og for å skulle flytte tilbake til biologisk familie (Sjøvold & Furuholmen 2015:291).

Det kan være flere årsaker til at barn viser reaksjoner i forbindelse med samvær. Forskning har blant annet avdekket en rekke emosjonelle og atferdsmessige reaksjoner, herunder smertefulle følelser om separasjon. Samvær kan medføre at barn gjentatte ganger gjenopplever vanskelige følelser knyttet til gjenforening og separasjon. Disse følelsene kan komme til uttrykk gjennom gråt, sinneutbrudd eller tilbaketrekning både før, under og etter samvær (Boyle 2015, Haight et al. 2003). Videre kan samvær medføre at noen barn fortsetter å idealisere de biologiske foreldrene, og spesielt dersom barna har positive opplevelser under samvær. I slike tilfeller vil barn kunne klandre seg selv eller sine nye omsorgspersoner for årsaken til at de ble plassert (Boyle 2015, Greene & Pilowsky 1994). Sistnevnte kan være en av flere årsaker til at enkelte barn viser utagering i forbindelse med samvær. For barn som fortsetter å idealisere de biologiske foreldrene, klandrer seg selv eller fosterforeldrene for årsaken til at de ble plassert, eller bærer på en lojalitetskonflikt, er det nærliggende å anta at dette vil kunne medføre sterkere og mer langvarige reaksjoner når samværene kommer hyppigere. Årsaken til reaksjonene må imidlertid kartlegges grundig for hvert enkelt barn, slik at man kan iverksette riktig støtte, oppfølging og veiledning til både barn, biologiske foreldre og fosterforeldre. Det er viktig at barnets reaksjoner ses og forstås i sammenheng med eventuelle tidligere smertefulle eller traumatiske opplevelser barnet har hatt. Samvær med biologiske foreldre som tidligere har traumatisert barnet kan medføre gjenkallelser av tidligere traumatiske minner (Stang & Baugerud 2018).

Intervjupersonene sier ikke noe om eventuelt andre faktorer som kan ha bidratt til en økning i reaksjoner for de barna hvor dette er observert. Den første tiden etter at barn har flyttet i fosterhjem, kan det være tilfelle at barnet fungerer så dårlig på så mange områder at reaksjoner i forbindelse med samvær ikke fanges opp. Reaksjonene vil ofte først vise seg etter det er gått en tid og barnet har begynt å falle til ro i fosterhjemmet (Sjøvold & Furuholmen 2015:291). Et av eksemplene fra intervjuene viser et barn som akkurat hadde begynt å falle til ro i fosterhjemmet, før man observerte en økning i reaksjoner rundt samme tid som samværene kom hyppigere. Dette ble tolket som at samværene kom for hyppig for dette barnet. Ut fra ovennevnte er det imidlertid ikke gitt at den økningen man observerer i

reaksjoner utelukkende er på grunn av at samværene kom hyppigere. Igjen understrekes betydningen av grundige, individuelle vurderinger for hvert enkelt barn.

Videre viser funnene fosterforeldre som ikke klarer å trygge barna mellom de hyppige samværene. En intervjuperson trekker i denne sammenheng frem at det kunne vært enklere for barna dersom fosterforeldrene hadde støttet opp om hyppigere samvær, samt trygget og motivert barnet til å gjennomføre samvær. Som tidligere beskrevet støttes dette av forskning, som har vist at det er sammenheng mellom hvordan barn opplever samvær og de holdningene fosterforeldrene har til samvær og de biologiske foreldre (se punkt 7.1.2).

Som nevnt innledningsvis forteller intervjupersonene også om barn som får færre reaksjoner når samværene kommer hyppigere. Det kan være flere årsaker til dette. Forskning har vist at samvær kan bidra til å ivareta barns ambivalente følelser rundt tapet av sine biologiske foreldre, og dermed bidra til at barnet viser færre reaksjoner. Hyppigere samvær kan også trygge barn som er bekymret for hvordan det går med de biologiske foreldrene. Videre vil samvær også kunne medføre færre reaksjoner ved at barnet under samvær får fysisk nærhet til sine tilknytningspersoner (de biologiske foreldrene), samt oppleve at foreldrene fortsatt er glade i dem og bryr seg om dem (Tetzchner 2019, Boyle 2015). En annen mulig årsak til færre reaksjoner når samværene kommer hyppigere, kan også være at noen barn, på bakgrunn av sine tidligere omsorgserfaringer, har utviklet strategier hvor de ikke viser at de opplever frykt, trenger hjelp og omsorg eller er lei seg (Stang & Baugerud 2018). Barn som har levd med store mangler i sin omsorgssituasjon har ofte lært å tilpasse seg sine omsorgspersoner, samt å stenge av for egne behov og følelser (Sjøvold & Furuholmen 2015:273, 291).

En intervjuperson trekker frem at bruk av trygghetsperson under samvær, og da gjerne i form av fosterforeldrene, kan bidra til å skape trygghet for barnet og redusere barnets reaksjoner. Også litteraturen fremhever betydningen av fosterforeldrenes deltagelse under samvær, spesielt når det gjelder små barna (Sjøvold & Furuholmen 2015:293). Det kan derfor være nyttig å vurdere om fosterforeldres tilstedeværelse kan bidra til å skape trygghet for barnet og redusere barnets reaksjoner i forbindelse med samvær.

Ut over den ene tilsynspersonens bruk av trygghetsperson, fremkommer det ingen andre beskrivelser fra intervjuene om hvordan samvær tilrettelegges med tanke på å ivareta barnets behov for trygghet og forutsigbarhet, sett opp mot dets reaksjoner i tilknytning til samvær. Det synes ikke som om dette er noe som hensyntas eller tilrettelegges for i tilstrekkelig grad med tanke på fremtidige samvær.

7.4.2 Vanskelig å vite hva som er årsaken til barnets reaksjoner

Alle intervjupersonene har erfart endring i barns reaksjoner i forbindelse med økt samvæershypighet. To av intervjupersonene begrunner barns reaksjoner med at samværene kommer for hyppig og/eller at samværene ikke er bra for barna. En av intervjupersonene trekker frem usikkerhet rundt årsaken til reaksjonene. Ifølge Sjøvold & Furuholmen (2015:291) er det ikke uvanlig at det oppstår usikkerhet rundt årsaken til barns reaksjoner. Dette da selve samværene kan fremstå som upåfallende, samtidig som barnet kan vise sterke reaksjoner i forkant og etterkant av samværene. Det er heller ikke uvanlig at reaksjonene først viser seg etter at det er gått en tid og barnet har begynt å falle til ro i fosterhjemmet. Videre kan også barnet fungerer så dårlig på så mange områder at reaksjoner i forbindelse med samvær ikke fanges opp (Sjøvold & Furuholmen 2015:291).

Selv om samværene kan se uproblematisk ut utenfra, kan disse fremkalle skremmende minner hos barnet, også minner som ikke nødvendigvis er bevisste for barnet. Barn kan settes i alarmberedskap ved opplevd fare, og vil kunne reagere med redsel og angst dersom de blir utsatt for noe som minner om tidligere skremmende eller traumatiske opplevelser. Manglende verbale minner kan vanskeliggjøre en forståelse av disse opplevelsene (Sjøvold & Furuholmen 2015:294, 296). Dersom man ikke kjenner til hva barnet har opplevd tidligere, eller ikke har tilstrekkelig kunnskap om preverbale minner, kan dette bidra til at det er vanskelig å forstå hva som er årsaken til reaksjonene. Barns reaksjoner på samvær må alltid forstås i sammenheng med tidligere traumatiske opplevelser barnet har hatt.

Det er heller ikke kun samvær med de biologiske foreldrene i seg selv som kan medføre reaksjoner hos barn. Man må også ta i betraktning den adskillelse barnet opplever fra fosterforeldrene under samvær, da denne separasjonen vil kunne innebære en stor påkjenning for barnet. Tilsyn og eventuelt veiledning av en ny og fremmed voksenperson under samvær vil også kunne være en påkjenning for barnet og kunne medføre reaksjoner (Sjøvold & Furuholmen 2015:274-275, 277-278). Videre viser litteratur og forskning at også øvrige rutiner rundt samvær spiller inn, herunder eksempelvis reisen til og fra samværene. Når det gjelder små barn har forskning vist sterkere reaksjoner for barn som har lang og komplisert reisevei (Kenrick 2009 i Stang & Baugerud 2018). Dette er noe som må hensyntas i planleggingen av samvær, eksempelvis ved at samværene legges til en lokasjon som innebærer kortest mulig reisevei for barnet.

For å vurdere om samværene er utviklingsfremmende for barnet er det ifølge Sjøvold & Furuholmen (2015:273, 291) helt essensielt å vurdere barnets reaksjoner og hvordan barnet

har det før og spesielt etter samvær. Dersom det observeres endringer i barnets reaksjoner forut for, under eller etter samvær, bør det vurderes hvorvidt det har skjedd endringer i samværssituasjonen som gjør det nødvendig å endre omfanget eller arten av samværet. Videre må barneverntjenesten vurdere behovet for nødvendige endringer i oppfølgingen av barnet, biologiske foreldre og fosterforeldre i forbindelse med samvær (Stang & Baugerud 2018).

8 KONSEKVENSER OG IMPLIKASJONER

De nye føringene fra EMD om midlertidighet i omsorgsovertakelser må sies å stille andre krav til både gjennomføring og kvalitet ved samvær enn tidligere. Kravet om opprettholdelse og styrking av relasjon og tilknytning mellom barn og biologiske foreldre, må gjenspeiles i måten samværene tilrettelegges og gjennomføres på, samt den oppfølging barn, biologiske foreldre og fosterforeldre mottar i denne sammenheng. Her kan tilsynspersonene sies å ha en sentral rolle, og de nye kravene har dermed stor betydning for den jobben tilsynspersonene gjør i forbindelse med samvær. Overvåkede samvær ved bruk av tilsynsperson har potensiale til å jobbe med å opprettholde og styrke relasjon og tilknytning mellom barn og biologisk foreldre. Funnene synliggjør et behov for å utnytte dette potensialet i større grad enn hva som synes å være tilfellet i dag.

En svakhet ved denne undersøkelsen er at den ikke sammenligner hvordan tilsynspersonene jobbet før de nye kravene fra EMD, og det kan derfor ikke sies noe om hvorvidt det har vært endringer i måten det jobbes rundt samvær. Og, som tidligere nevnt, må funnene tolkes med forsiktighet, da de baseres på et lite utvalg. Funnene og den påfølgende diskusjonen av disse, synliggjør imidlertid et behov for at de nye kravene bør vektlegges i større grad enn hva framkommer av denne undersøkelsen. Diskusjonen viser at det er behov for ytterligere støtte, oppfølging og veiledning til både barn og biologiske foreldre i direkte tilknytning til samvær. Det er behov for at det tas i bruk systematiske evidensbaserte intervensjoner som tar konkret sikte på å opprettholde og styrke relasjonen og tilknytningen mellom barn og biologiske foreldre.

Diskusjonen viser videre at det er behov for mer støtte og oppfølging til barn og biologiske foreldre når det gjelder barns behov for trygghet og forutsigbarhet knyttet til lojalitetskonflikt og rollereversering. Det vil være til barnets beste at biologiske foreldre får støtte og hjelp til å vise ovenfor barnet at de både aksepterer at barnet bor i fosterhjem, og at de tillater at barnet bryr seg om fosterforeldrene (Chateauneuf et al. 2017). Som tidligere beskrevet er dette det viktigste bidraget biologiske foreldre kan gi for at plasseringen skal bli vellykket (Sjøvold & Furuholmen 2015:274). Videre må biologiske foreldre få hjelp til å klare seg best mulig, slik at barnets bekymring og opplevde ansvar for sine foreldre kan fratas dem så langt det er mulig (Sjøvold & Furuholmen 2015:274).

Av diskusjonen fremkommer det også et udekket behov for tilstrekkelig oppfølging og støtte til fosterforeldre i forbindelse med den økningen man nå ser i samværshyppighet,

spesielt når det gjelder fosterforeldres holdninger til hyppige samvær. Dette funnet må imidlertid tolkes med særskilt forsiktighet, ettersom fosterforeldrene selv ikke har fått delt sine opplevelser og erfaringer i denne undersøkelsen. Ansvar for oppfølging og veiledning av fosterforeldre kan heller ikke tillegges tilsynspersonene. Diskusjonen har imidlertid vist at fosterforeldres holdning til samvær har stor påvirkning på barna det gjelder, samt at fosterforeldres holdninger henger nært sammen med deres vilje til å støtte og tilrettelegge for samvær, og det er derfor rimelig at denne anbefalingen nevnes i denne anledning.

Forskning har vist at kvalitetskontakt, særlig i kombinasjon med andre positive tiltak som for eksempel støtte til biologiske foreldre, barn og fosterforeldre, øker sannsynligheten for familiegjenforening (Sen & Broadhurst 2011). Dette viser viktigheten av at barneverntjenestene benytter seg av tilgjengelig forskning på området for å sikre samvær av god kvalitet. Diskusjonen viser at det er behov for mer forskning på området, spesielt når det gjelder evidensbaserte intervensjoner som kan iverksettes i direkte tilknytning til samvær. Det er viktig at det gjennomføres mer forskning på hvordan veiledete samvær kan og bør gjennomføres, da man har en plikt ovenfor barna til å basere beslutningene rundt samvær på den til enhver tids beste tilgjengelige kunnskap (Stang & Haugerud 2018). Videre viser denne undersøkelsen viktigheten av at det gjennomføres grundige, individuelle vurderinger ved fastsettelse av samvær. Det er til barnets beste at det tilrettelegges for samvær av god kvalitet som ivaretar barnets behov for emosjonell støtte, forutsigbarhet og stabilitet. I denne sammenheng er barnets reaksjoner før, under og etter samvær viktig å ta i betraktning.

Denne undersøkelsen tyder på at tilsynspersoners roller og ansvar under samvær i for liten grad har vært gjenstand for oppmerksomhet på systemnivå. Bufdir publiserte i desember 2022 retningslinjer for vurdering av samværsordning ved omsorgsovertakelse. Retningslinjene inneholder blant annet en beskrivelse av barneverntjenestenes plikt til å hjelpe og veilede biologiske foreldre i forbindelse med samvær, barneverntjenestenes plikt til å tilrettelegge for samvær som støtter opp under formålet om å opprettholde og styrke relasjonen mellom barn og foreldre, samt formål med tilsyn under samvær. Intervjuene for denne undersøkelsen ble gjennomført før de nye retningslinjene ble publisert, og diskusjonen synliggjorde behov for en slik retningslinje. Retningslinjen inneholder imidlertid ingen beskrivelse av hvordan det skal håndteres når barn ikke ønsker å delta i samvær. Per nå kan man få inntrykk av at barn ikke har noe annet valg enn å stille til samvær, noe som taler for at det er behov for mer utfyllende retningslinjer for hvordan slike situasjoner skal håndteres.

Av denne undersøkelsen framkommer det videre at det tilgjengelige skriftlige kunnskapsgrunnlaget om omsorgsovertakelser, fosterhjems plasseringer og samvær som

foreligger per i dag, tar utgangspunkt i og taler for en praksis som i hovedsak ikke lengre skal følges, herunder at barnet skal vokse opp i fosterhjemmet. Det er behov for et kunnskapsgrunnlag som tar utgangspunkt i at omsorgsovertakelser er midlertidige, og som drøfter betydningen av samvær opp mot barns behov for tilhørighet og tilknytning ikke bare til fosterforeldre, slik teorien i stor grad gjør i dag, men også til de biologiske foreldre med tanke på en gjenforening.

9 LITTERATURHENVISNING

- Alvik, I. F. (2021): Samvær etter omsorgsovertakelse – en undersøkelse av praksis fra fylkesnemnder og lagmannsretter. OsloMet Skriftserie 2021 nr. 4. Tilgjengelig fra: <https://skriftserien.oslomet.no/index.php/skriftserien/article/view/753/630>
- Andersson, G. (2009): Foster children: a longitudinal study of placements and family relationships. In *International Journal of Social Welfare*, 2009:18, p.13–26. Tilgjengelig fra: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.1468-2397.2008.00570.x>
- Barneverns- og helsenemnda (2023): Ny barnevernslov. Sist oppdatert 16. januar 2023. Tilgjengelig fra: <https://www.bvhn.no/ny-barnevernslov.6563186-569194.html>
- Baugerud, G.A., & Melinder, A. (2011): Maltreated Children's Memory of Stressful Removals from Their Biological Parents. In *Applied Cognitive Psychology*, 2012, Volume 26, p. 261-270. DOI: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/acp.1817>
- Bernet, W., Wamboldt, M. Z. & Narrow, W. E. (2016): Child Affected by Parental Relationship Distress. In *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*. Volume 55, Issue 7, p. 571-579. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jaac.2016.04.018>
- Boyle, C. (2015). 'What is the impact of birth family contact on children in adoption and longterm foster care?' A systematic review. In *Child and Family Social Work*, 22(S1), p. 22-33. DOI: <https://doi.org/10.1111/cfs.12236>
- Brandtzæg, I., Torsetinson, S. & Smith, L. (2019): Barn og relasjonsbrudd. Bind 2. Mikroseparasjoner. Fagbokforlaget, Bergen.
- Bullen, T., Taplin, S., McArthur, M., Humphreys, C. & Kertesz, M. (2016): Interventions to improve supervised contact visits between children in out of home care and their parents: a systematic review. In *Child & Family Social Work*, Volume 22, p. 822-833. DOI: <https://doi.org/10.1111/cfs.12301>
- Chateaufneuf, D., Turcotte, D. & Drapeau, S. (2017): The relationship between foster care families and birth families in a child welfare context: The determining factors. In *Child & Family Social Work*, Volume 23, p. 71-79. DOI: <https://doi.org/10.1111/cfs.12385>
- de Becker, E. (2011): The child and the conflict of loyalty: A form of psychological abuse. In *Annales Médico-psychologiques, revue psychiatrique*, Volume 169, Issue 6, P. 339-344. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.amp.2010.12.012>

- Dunn, B. (1993): Growing up with a psychotic mother: A retrospective study. In *American Journal of Orthopsychiatry*, 63(2), p. 177–189. DOI: <https://doi.org/10.1037/h0079423>
- Falch-Eriksen, A. (2018): Stabilitet i fosterhjem. Internasjonal forskning om barnets behov for trygghet og forutsigbarhet. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. NOVA Rapport 4/2018. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/contentassets/86217c9889cb4e0f9cb1fd1956719c15/nettutgave-nova-rapport-4-2018-desember-2018.pdf>
- Fraley, R.C. & Shaver, P.R. (2016): Attachment, Loss, and Grief: Bowlby's Views, New Developments, and Current Controversies. In J. Cassidy and P. R. Shaver (Eds). *Handbook of Attachment, Theory, Research, and Clinical Applications*. P. 40-62. The Guilford Press, New York, London. Tilgjengelig fra: https://massaimh.org/wp-content/uploads/2020/02/CassidyChapter3AttachmentLos_HandbookOfAttachmentT.pdf
- Greene, B. & Pilowsky, D. (1994): The abused and neglected foster child: Determinants of emotional conflict and oppositional behavior. In *Journal of Social Distress and the Homeless*, 1994, Vol. 3 (3), p. 283-297. DOI: <https://doi.org/10.1007/BF02087761>
- Grøholt, B., Garløv, I., Weidle, B. & Sommerschild, H. (2015): *Lærebok i barnepsykiatri*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Haight, W. L., Kagle, J. D. & Black, J.E. (2003): Understanding and Supporting Parent Child Relationships during Foster Care Visits: Attachment Theory and Research. In *Social Work Practice with Other Adults*, Volume 48, Issue 2, April 2003, p. 195-207. DOI: <https://doi.org/10.1093/sw/48.2.195>
- Haugli, T. & Havik, T. (2010): *Samvær i barnevernssaker. Psykologiske og juridiske vurderinger*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Humphreys, C. & Kiraly, M. (2010): High-frequency family contact: a road to nowhere for infants. In *Child & Family Social Work*, February 2011, p. 1-11. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2010.00699.x>
- Jørgensen, T., Christensen, E. & Linneberg, A. (2016): *Klinisk forskningsmetode – en grundbog*. Munksgaard, København.
- Kaiser, M. (2015): *Kvantitativ metode*. Artikkel i *Forskningsetisk bibliotek (FBIB)*. Tilgjengelig fra: <https://www.forskningsetikk.no/ressurser/fbib/metoder/kvantitativ-metode/>
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015): *Det kvalitative forskningsintervju*. Gyldendal Akademisk, Oslo.

Kvalø, K. K. (2022): Rett skal være rett 3: Samvær etter omsorgsovertakelse – ny rettspraksis fra EMD og Høyesterett. Juridika Innsikt i samarbeid med Norges institusjon for menneskerettigheter. Tilgjengelig fra:

<https://juridika.no/innsikt/samv%C3%A6r-etter-omsorgsovertakelse-ny-rettspraksis-fra-emd-og-h%C3%B8yesterett>

Leve, L. D., Harold, G. T., Chamberlain, P., Landsverk, J. A., Fisher, P. A., & Vostanis, P. (2012). Practitioner review: children in foster care–vulnerabilities and evidence-based interventions that promote resilience processes. In *The Journal of Child Psychology and Psychiatry*, Volume 53, Issue 12, p. 1197-1211.

DOI: [10.1111/j.1469-7610.2012.02594.x](https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2012.02594.x)

Malterud, K. (2012): Fokusgrupper som forskningsmetode for medisin og helsefag. Universitetsforlaget, Oslo.

Malterud, K. (2012a): Systematic text condensation: A strategy for qualitative analysis. In *Scandinavian Journal of Public Health*, 2012, Volume 40, Issue 8, p. 795-805.

DOI: [10.1177/1403494812465030](https://doi.org/10.1177/1403494812465030)

Malterud, K. (2017): Kvalitative forskningsmetoder for medisin og helsefag. Universitetsforlaget, Oslo.

McWey, L. M., Acock, A. & Porter (2010): The impact of Continued Contact with Biological Parents upon the Mental Health of Children in Foster Care. In *Children and Youth Services Review*, Volume 32, Issue 10, p. 1338-1345. DOI:

[10.1016/j.childyouth.2010.05.003](https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2010.05.003)

McWey, L. M. & Cui, M. (2021): More contact with biological parents predicts shorter length of time in out of home care and mental health of youth in the child welfare system. In *Children and Youth Services Review*, Volume 128, 106164. DOI:

<https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2021.106164>

Moe, V., Slinning, K., Hansen, M. B. (2010): Håndbok i sped- og småbarns psykiske helse. Gyldendal Norsk Forlag AS, Oslo.

Møller, L. (2012): Anerkjennelse i praksis. Om utviklingsstøttende relasjoner. Kommuenforlaget AS, Oslo.

Sandberg, K. (2020): Kommentar til Høyesteretts storkammeravgjørelser om barnevern etter EMDs dommer mot Norge. I *Juridika*, april 2020. Tilgjengelig fra:

<https://juridika.no/innsikt/kommentar-til-h%C3%B8yesteretts-storkammeravgj%C3%B8relser-om-barnevern-etter-emds-dommer-mot-norge>

- Sen, R., & Broadhurst, K. (2011). Contact between children in out-of-home placements and their family and friends networks: a research review. In *Child & Family Social Work*, Volume 16, Issue 3, p. 298-309. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2010.00741.x>
- Schibbye, A-L., L. & Løvlie, E. (2017): *Du og barnet. Om å skape gode relasjoner med barn.* Universitetsforlaget, Oslo.
- Sjøvold, M. S. & Furuholmen, K. G. (2015): *De minste barnas stemme. Utredning og tiltak for risikoutsatte sped- og småbarn.* Universitetsforlaget, Oslo.
- Stang, E. G. & Baugerud, G.-A. (2018): *Samvær etter omsorgsovertakelse – En barnefaglig og juridisk utredning.* OsloMet Rapport nr. 10/128. Tilgjengelig fra: <https://skriftserien.hioa.no/index.php/skriftserien/article/view/612>
- Stovall-McClough, K.C., & Dozier, M. (2000). The development of attachment in new relationships: Single subject analyses for 10 foster infants. In *Developmental and Psychopathology*, Volume 12, Issue 2, p. 133-156. DOI: [10.1017/S0954579400002029](https://doi.org/10.1017/S0954579400002029)
- Stovall-McClough, K. C. & Dozier, M. (2004): Forming attachments in foster care: Infant attachment behaviors during the first 2 months of placement. In *Development and Psychopathology*, Volume 16, Issue 2, p. 253-271. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0954579404044505>
- Strijker, J. & Knorth, E. J. (2009): Factors associated with the adjustment of foster children in the Netherlands. In *American Journal of Orthopsychiatry*, Volume 79, Issue 3, p. 421-429. DOI: [10.1037/a0016598](https://doi.org/10.1037/a0016598)
- Suomi, A., Lucas, N., McArthur, M., Humphreys, C., Dobbins, T. & Taplin, S. (2020): *Cluster randomized controlled trial (RCT) to support parental contact for children in out-of-home care.* In *Child Abuse & Neglect*, Volume 109, 2020. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104708>
- Sørensen, C. B. (2020): Langvarige fosterhjems plasseringer og forholdsmessighetskravet etter EMK art. 8. I *Lov og Rett*, nr. 2 (2020), Vol. 59, s.103-122. DOI: <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3061-2020-02-04>
- Søvig, K. H. (2020): Kommentar til høstens barnevernssaker mot Norge. I *Juridika Innsikt*, 9. januar 2020. Tilgjengelig fra: [Kommentar til høstens barnevernssaker mot Norge | Juridika](#)
- Taplin, S.T., Bullen, T., McArthur, M., Humphreys, C., Kertesz, M., & Dobbins, T. (2015): *KContact, an enhanced intervention for contact between children in out-of-home care*

- and their parents: protocol for a cluster randomised controlled trial. In BMC Public Health, 2015. Tilgjengelig fra: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26573144/>
- Tetzchner, S. V. (2019): Barne- og ungdomspsykologi. Typisk og atypisk utvikling. Gyldendal Norsk Forlag AS, Oslo.
- Urnes, A-G. (2018): Den interaktive hjernen hos barn og unge. Gyldendal Akademisk, Oslo.
- Wennerberg, T. (2011): Vi er våre relasjoner. Arneberg Forlag.
- Wennerberg, T. (2015): Selv og sammen. Om tilknytning og identitet i relasjoner. Arneberg Forlag.
- Zeanah, C. H., Berlin, L. J., & Boris, N. W. (2011). Practitioner review: Clinical applications of attachment theory and research for infants and young children. In Journal of Child Psychology and Psychiatry, Volume 52, Issue 8, p. 819-833.
DOI: [10.1111/j.1469-7610.2011.02399.x](https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2011.02399.x)

Norske lover

- Lov 17. mai 1814, Kongeriket Norges Grunnlov (Grunnloven)
- Lov 21. mai 1999 nr. 30, Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven)
- Lov 18. juni 2021 nr. 97, Lov om barnevern (barnevernsloven)

Forarbeider og andre offentlige dokumenter mv.

- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet: (2022): Samvær – retningslinje for vurdering av samværsordning ved omsorgsovertakelse. Publisert 12.12.2022. Tilgjengelig fra: https://ny.bufdir.no/fagstotte/produkter/samvar_retningslinje_for_vurdering_av_samvarsordning_ved_omsorgsovertakelse/
- Høringsnotat – Forslag til ny barnevernslov, Barne- og likestillingsdepartementet, 4. april 2019. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing---forslag-til-ny-barnevernslov/id2639982/?expand=horingsbrev>
- NOU 2016:16 Ny barnevernslov – Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2016-16/id2512881/>
- Prop. 169 L (2016-2017): Endringer i barnevernloven mv. (bedre rettsikkerhet for barn og foreldre). Tilråding fra Barne- likestillingsdepartementet, 1. september 2017. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-169-l-20162017/id2568801/>

Internasjonale konvensjoner

Den europeiske menneskerettskonvensjonen, Europarådets konvensjon om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter av 4. november 1950

FNs barnekonvensjon, FNs konvensjon om barnets rettigheter av 20. november 1989

Norsk rettspraksis. Avgjørelser fra Høyesterett

HR-2020-1968-A

HR-2020-661-S.

HR-2020-662-S

HR-2021-474-A

HR-2021-676-U

Dommer fra Den europeiske menneskerettsdomstol

K.O. and V.M. v. Norway [J], no. (64808/16), 19. november 2019

M.L. v. Norway [J] (64639/16), no. 22. December 2020

Strand Lobben and others v. Norway [GC], no. (37283/13), 10. September 2019